

ÇOCUK HAKLARI EVRENSELDİR

TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARIN
TERÖRLE MÜCADELE YASALARI
ALTINDA ADİL OLMAYAN
YARGILAMALARINA SON VERİN

AMNESTY
INTERNATIONAL

Uluslararası Af Örgütü dünya çapında 150'den fazla ülke ve bölgede 2.8 milyon üyesi, destekçisi ve aktivisti ile insan hakları ihlallerine karşı kampanya yürüten küresel bir harekettir. Vizyonumuz, her kişinin, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve diğer uluslararası insan hakları standartlarında belirtilen bütün insan haklarından yararlandığı bir dünyadır. Uluslararası Af Örgütü, hükümetlerden, siyasi ideolojilerden, ekonomik çıkarlardan ve dinlerden bağımsız olup, gelirlerini üyelik aidatlarından ve bağışlardan sağlamaktadır.

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

Uluslararası Af Örgütü (Amnesty International) Yayınları

İlk baskı 2010

Amnesty International Publications

International Secretariat

Peter Benenson House

1 Easton Street

London WC1X 0DW

United Kingdom

www.amnesty.org

© Uluslararası Af Örgütü Yayınları 2010

İndeks: EUR 44/011/2010

Orijinal Dil: İngilizce

Baskı: Uluslararası Af Örgütü

Uluslararası Sekreteryaya, Birleşik Krallık

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının telif hakları saklıdır, ancak, hak savunuculuğu, kampanya ve eğitim amacıyla telif ödenmeksizin herhangi bir yöntemle çoğaltılabilir ancak yeniden satılamaz.

Telif hakları sahipleri yayının etkisini değerlendirmek amacıyla, her tür kullanımın kendilerine bildirilmesini istemektedirler. Bu durumların dışındaki her tür kopyalama, tercüme ve uyarlama için yayıncılardan yazılı izin alınması gerekmektedir. Bu durumlarda yayıncılara bir ücret ödenmesi gerekebilir.

İÇİNDEKİLER

Özet	4
Giriş	5
Gösteriler sırasında aşırı güç kullanımı ve yakalama sırasında kötü muamele.....	9
Kolluk kuvvetleri tarafından kötü muamelede bulunulduğu iddia edilen vakaların ardından yaşanan cezasızlık	11
Gözaltı, ifade alınması ve kötü muamele	12
Çocukların terörle mücadele yasaları altında yargılanmaları	15
Terörle mücadele yasalarının adil olmayan bir şekilde uygulanması.....	15
Adil olmayan yargılanmalar	16
Yetişkin mahkemelerinde yargılanan çocuklar	16
Hükümetin değişiklik önerisinin etkisi olmayacak.....	17
Temelsiz terör suçlamaları	17
Çocuk haklarını koruma tedbirlerinin mahkemeler tarafından uygulanmaması.....	19
Sosyal inceleme raporları	19
Mahkumiyet.....	19
Tutukluluk	21
Tutuklu yargılanma rutin bir uygulama.....	21
İşkence ve diğer kötü muamele.....	22
Yetişkinlerle birlikte tutulan çocuklar.....	23
Tutukluluk koşulları	23
Sağlık	24
Eğitim ve sosyal faaliyetler	24
Tavsiyeler.....	25
Dipnotlar	29

ÖZET

Türkiye’de, 2006 yılından bu yana, bazıları 12 yaşında olmak üzere, binlerce çocuk, yalnızca, Türkiye’de yaşayan Kürtlerin sorunları ile ilgili konulara odaklanan gösterilere katıldıklarına dair iddialar doğrultusunda terörle mücadele yasaları altında yargılanmaktadırlar. Uluslararası Af Örgütü, Türkiye yetkililerinin, kimi zaman şiddet olaylarına sahne olan gösterilerde mülke zarar verilmesini engellemek ve düzeni sağlamakla yükümlü olduğunu kabul etmekle birlikte, bu çocukların yakalanma, gözaltı ve dava sürecinde haklarının sistematik bir şekilde ihlal edilmesinden kaygı duymaktadır.¹ Uluslararası Af Örgütü, gözaltılar ve kovuşturmalar devam ederken, Terörle Mücadele Kanunu’nda² yapılması planlanan değişikliklerin de gösterilere katılan çocukların durumunu iyileştirmeyeceğinden ve ihlallerin devam edeceğinden kaygı duymaktadır.

Taraf Devletler, hakkında ceza yasasını ihlâl ettiği iddia edilen ve bu nedenle itham edilen ya da ihlâl ettiği kabul edilen her çocuğun; çocuğun yaşı ve yeniden topluma kazandırılmasının ve toplumda yapıcı rol üstlenmesinin arzu edilir olduğu hususları göz önünde bulundurularak, taşıdığı saygınlık ve değer duygusunu geliştirecek ve başkalarının da insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygı duymasını pekiştirecek nitelikte muamele görme hakkını kabul ederler.

Çocuk Haklarına Dair Sözleşme Madde 40.1

GİRİŞ

Türkiye yetkilileri, 2008 yılı Mart ayında, geleneksel Newroz/Nevruz (Yeni Yıl) bayramının Türkiye'nin güneydoğusunda kutlanmasına izin vermediler. Yetkililerin, genellikle Kürtler tarafından kutlanan bu bayramın kutlanmasını yasaklamasının ardından, kutlamaların izinsiz bir şekilde yapılması ve insanların yasağı protesto amacıyla sokağa çıkmalarıyla birlikte, polis ile göstericiler arasında çatışmalar çıktı. Göstericileri dağıtmak isteyen polis, üç göstericinin ölümüne yol açan gerçek mermilerin kullanımı da dahil aşırı güç kullandı.

Münferit bir vaka olmanın ötesinde, bu tür şiddet olayları, nüfusun çoğunluğu Kürt olan Türkiye'nin güneydoğusunda polis ile göstericiler arasında çıkan çatışmaların yalnızca bir örneğidir.

2006 yılı Mart ayında, Diyarbakır ve çevresindeki kent ve kasabalarda, göstericiler ve gösterileri izleyenler arasından 4'ü çocuk 10 kişinin hayatını kaybettiği şiddetli gösteriler yaşanmıştı. Olayların ardından yetkililer, çoğunluğunu çocukların oluşturduğu göstericileri terörle mücadele yasaları altında cezalandırma yoluna gitti. Davaların çoğu, göstericilerin çoğunluğunu güneydoğudaki köylerinden zorla göç ettirilen insanların çocuklarının oluşturduğu Adana ve Diyarbakır'da düzenlenen gösteriler sonucunda açılmıştır. Newroz/Nevruz protestolarına ek olarak, Kürdistan İşçi Partisi'nin (PKK) cezaevindeki lideri Abdullah Öcalan'a kötü muamele iddiaları üzerine ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'ın bölgeyi ziyareti sırasında da protesto gösterileri düzenlenmiştir. 2010 yılı Nisan ayı itibarıyla, bölgede çocukların tutuklanması ve yargılanması ile sonuçlanan gösteriler devam etmektedir.

Bu gösterilerin ortak yanları: resmi olmamaları ve yetkililer tarafından izin verilmemiş gösteriler olmaları; birçok durumda, kolluk kuvvetleri ile göstericiler arasında çatışmalar çıkması; polisin göstericileri dağıtırken aşırı güç kullanması; göstericilerin sloganlar atmaları dışında bazı durumlarda taş ve Molotof kokteylleri de atmalarıdır. Yetkililer, gösterilerin yasaklı PKK örgütü tarafından düzenlendiğini ve atılan sloganların PKK yanlısı olduğunu belirtmekte ve bu gerekçeyle çocuklar dahil gösterilere katıldığı iddia edilen kişileri terör örgütüne üyelik, terör örgütünün propagandasını yapmak ve ek olarak Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun³ ihlali suçlarından yargılamaktadır (bkz sf 16).

Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü tüm çocuklar, ya gösteriler sırasında ya da polisin gösterilere katıldıklarından şüphelenmesi üzerine yakalandıkları sırada kötü muameleye uğradıklarını söylemişlerdir. Çocuklardan bazıları, gözaltı merkezine götürüldükleri sırada ya da gözaltındayken de kötü muameleye maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü tüm çocuklar ilk önce Emniyet Müdürlüğü Çocuklar Şubesi yerine yetişkinler için olan Terörle Mücadele Birimi'nde gözaltına alındıklarını söylemişlerdir. Bazı çocukların gözaltı süreleri, toplu işlenen suçlarda, gözaltı süresinin uzatılmasına izin veren yasalar uyarınca uzatılmıştır.⁴ Çocukların avukatları da, Uluslararası Af Örgütü'ne yaptıkları açıklamalarda, çocukların terörle mücadele kanunu kapsamındaki suçları işlediğinden şüphelenilen kişilere uygulanabilen kurallar uyarınca, gözaltına alındıkları ilk 24 saat boyunca tecrit altında tutulduklarını söylemişlerdir.⁵ Birçok vakada, gözaltında tutulan çocuklar için uygulanan koruyucu yasalar uygulanmamıştır. Çocukların

yargılanmasında uygulanan Terörle Mücadele Kanunu, müphem ve oldukça geniş anlamlara sahip ifadelerle dolu olmanın ötesinde, uygulamada da hâkim ve savcılarının keyfi tutumlarına izin vermektedir. Birçok vakada çocuklar, kendilerine suçlama yöneltildikten sonra tutuklu yargılanmakta ve tutukluluk süreleri, birkaç aydan bir yılı aşan sürelerle uzamaktadır. Bazı vakalarda, çocuklar gözümlüne alınan yetişkinlerle birlikte tutulurken, tüm vakalarda, çocukların cezaevi koşulları yetişkinler için olan cezaevlerinden farklılık göstermemektedir. Özellikle de çocukların, eğitimlerine devam etme ihtiyaçları dikkate alınmamaktadır. Kovuşturmalar, genellikle yetersiz delillere dayanmakta ve hukuk sisteminde çocukların korunmasına yönelik, örneğin sosyal hizmet görevlilerinden çocukların psikolojik durumlarına dair raporlar alınmasını öngören mevzuat dikkate alınmamaktadır. Yasa gereği, terörizmle bağlantılı suçlardan yargılanan 15 yaşından büyük çocuklar yetişkinlerle aynı mahkemelerde yargılanmaktadır. Fakat Uluslararası Af Örgütü'nün araştırmaları, ulusal yasalara aykırı olarak 12 yaşındaki çocukların dahi yetişkinlerle aynı mahkemelerde yargıldıklarını göstermiştir. Davaların çoğunda, kovuşturmalar mahkûmiyetle sona ermiş ve çocuklar aylar ya da yıllar boyu hapis cezalarına mahkum edilmişlerdir.

Terörle mücadele yasaları altında yargılanan çocukların sayısına dair kapsamlı istatistikler bulunmamakla birlikte, resmi istatistikler 2006-7 yıllarında 513 çocuk hakkında silahlı bir örgütün lideri ya da üyesi olma suçunu düzenleyen Ceza Yasası'nın 314. Maddesi uyarınca ve aynı dönem içinde 737 çocuğa da Terörle Mücadele Kanunu üzerinden kovuşturma başlatıldığını göstermektedir. Milletvekili Sevahir Bayındır'ın 2009 yılı Mayıs ayında verdiği soru önergesini 2009 yılı Aralık ayında⁶ yazılı olarak yanıtlayan Adalet Bakanlığı 2006-2008 yılları arasında 1,308 çocuk aleyhinde Terörle Mücadele Kanunu'ndan ve 719 çocuk aleyhinde de Ceza Kanunu'nun 314. Maddesi uyarınca kovuşturma başlatıldığını belirtmiştir. Bu rakamlar, kovuşturmaya uğrayan çocukların sayısının her yıl arttığına ve 2008 yılında 15 yaşından küçük çocukların kovuşturmaya uğrama oranında ciddi bir yükseliş olduğuna işaret etmektedir.⁷ İnsan Hakları Derneği (İHD) 2008 yılında yalnızca Diyarbakır'da yargılanan çocuk sayısının 279 olduğunu ve bu rakama Diyarbakır Çocuk Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanan ve yaşları 12-15 arasında değişen çocukların da dahil olduğunu tespit etmiştir.⁸ Çocuklar için Adalet Girişimi, 2008 yılı içinde Adana'da en az 193 çocuğun terörle mücadele yasaları altında yetişkinler için düzenlenen Ağır Ceza Mahkemeleri'nde yargıldığını belirtmektedir.⁹

Gösterilere katılmakla suçlanan kişilerin çoğunluğu çocuk yaşta kişilerdir ve bu rapor özellikle çocukların, polis tarafından yakalandıkları, gözümlüne alındıkları ve kovuşturmaya uğradıkları durumlarda uğradıkları hak ihlallerine odaklanmakta ve Türkiye'nin Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi altındaki yükümlülüklerine göndermeler yapmaktadır. Buna ek olarak, birçok genç yetişkin de gösterilere katıldıkları iddiasıyla yargılanmakta ve insan hakları ihlal edilmektedir. Uluslararası Çocuk Hakları Sözleşmesi'ndeki koruyucu önlemlerin yanı sıra, devletin gösterilere müdahalesi, Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, İşkence Karşısı Sözleşme, BM Kolluk Kuvvetlerinin Zor ve Silah Kullanmalarına Dair Temel Prensipler gibi uluslararası standartların da ihlal edilmesi anlamına gelmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün bu raporda ifade edilen kaygı ve tavsiyeleri özel olarak belirtilmediği sürece, çocuklar da dâhil olmak üzere tüm kişileri kapsamaktadır.

Uluslararası Af Örgütü bu raporu hazırlarken Nisan ve Mayıs 2009'da ve 2010 yılı Mart ayında Adana, Diyarbakır ve İstanbul'da alan araştırması yapmış ve terörle mücadele yasaları altında yargılanan çocuklar, aileleri, avukatları, sivil toplum kuruluşları ve kolluk kuvvetleriyle

görüşmeler yapmıştır. Uluslararası Af Örgütü, 2009 yılı Temmuz ayındaki kovuşturmalarda ilgili kaygılarını yetkililere bildirmişse de yetkililerden herhangi bir yanıt almamıştır.¹⁰ Bu belgede ailelerin isteği üzerine kişilerin isimleri baş harfleriyle yazılmıştır. Dolayısıyla, çocukların ve diğer genç yaştaki kişilerin isimleri Uluslararası Af Örgütü tarafından bilinmekle birlikte bu raporda yer verilmemiştir.

Çocukların haklarının ihlaline karşı kamuoyu tepkisine, ihlallerin yazılı ve görsel basında yer almasına ve Türkiye’de sivil toplum örgütlerinin¹¹ hak ihlallerine karşı kampanya, belge ve raporlarına rağmen bu raporda dile getirilen hak ihlalleri 2010 yılında da devam etmiştir. Çocuk Hakları Komitesi (CRC) ihlallerin son bulması için, çocukların, Çocuk Hakları Sözleşmesi Seçmeli Protokolü ve Silahlı Çatışmalara dahil olan Çocukların Hakları ile ilgili olarak Türkiye Üzerine Nihai Gözlemler raporu yayımlamıştır.¹² 2009 yılı Ekim ayında hükümet, Terörle Mücadele Kanunu’nda değişiklik yapılması yönünde bir kanun tasarısı hazırlamış ancak önerilen değişiklikler CRC, Uluslararası Af Örgütü ve genel olarak sivil toplum örgütlerinin dile getirdiği kaygıları ancak kısmen ele almaktadır. 2010 yılı Nisan ayına dek bu değişiklikler hala Meclis’ten geçmemiş ve kovuşturmalarda bağlantılı hak ihlallerini önlemeye yönelik kapsamlı başka değişiklik önerileri sunulmamıştır.

H.A., DİYARBAKIR

H.A. Diyarbakır'da kapatılan Demokratik Toplum Partisi¹³ (DTP) üyelerinin basın açıklaması yaptığı yer yakınında 2008 yılı Temmuz ayında polis tarafından yakalandı. Gözaltına alındığı sırada 15 yaşındaydı. Uluslararası Af Örgütü'ne aynı yerde bir protesto gösterisi olduğunu ve gösterinin yapıldığı yerin, okulun tatil olduğu yaz aylarında çalıştığı işyerine yakın olduğunu söyledi. H.A. kendisine yapılan muameleyi Af Örgütü'ne şöyle anlattı: Polisin kendisini bir parkta gösteriye katıldığı şüphesiyle gözaltına aldığı. Olay anını anlatırken, H.A. polis memurlarının parkın çıkışını kapattıklarını görünce bir başka çıkıştan çıkmaya çalıştığını ancak bu sırada bir polis memuru tarafından yakalandığını ve polis memurunun kendisini kolundan yakalayıp, copla vurduğunu belirtti. Polis memurundan kaçmaya çalıştığını fakat bu sırada bir başka polis memuru tarafından dövüldüğünü söyledi. Kendisini copla döven polislerin sayısının toplamda dört ya da beş olduğunu ifade etti. Kendisini, aynı sıralarda yakalanan üç başka çocukla birlikte bir polis aracına koyduklarını ve polis aracında olduğu süre boyunca polis memurlarının kendisini dövmeye devam ettiklerini söyledi. Araçtan polis tarafından hastaneye ulaştırıldığı sırada çıkarıldığını, doktorların kendisini muayene ettiğini ve bir tıbbi raporun hazırlandığını da belirtti. H.A. muayene sırasında vücudunda yara izleri olduğunu ancak bu izlerin hastanedeki doktor tarafından kayda geçirilmediğini söyledi. Adli tıp muayenesinden sonra H.A. Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi'ne götürüldüğünü, polis tarafından tehdit edildiğini ve kendisini protesto gösterisi hakkında sorgulayan polislerin kendisine küftüğünü söyledi. H.A. Uluslararası Af Örgütü'ne, Terörle Mücadele Şubesi'nde gözaltında kaldığı bir buçuk saatlik süre boyunca hiçbir avukatın mevcut olmadığını da belirtti. Burada tutulduğu sürenin ardından Emniyet Müdürlüğü Çocuklar Şube Müdürlüğü'ne götürülmüş. H.A. Uluslararası Af Örgütü'ne bu şubede, üç gece dört gün kaldığını söyledi. Daha sonra savcı tarafından ifadesi alınmış. İfade verdiği sırada, Baro'nun atadığı bir avukat varmış fakat sosyal hizmet çalışanı yokmuş.

H.A. Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nu ihlal etmek, terör örgütü üyesi olmak ve terör örgütünün propagandasını yapmakla suçlandı. Daha sonra hazırlanan iddianamede, H.A.'nın gösterinin yapıldığı yerde bulunduğunu gösteren fotoğraflara yer verildi. Daha sonra tutuklu yargılanmak üzere Diyarbakır E-Tipi cezaevine gönderildi. Uluslararası Af Örgütü'ne, H.A. mahkeme önüne çıkmadan önceki 10 aylık süre boyunca, kendi kıyafetlerini elde yıkamak ve kaldığı koğuş ile yemek yediği tabakları yıkamak zorunda bırakıldığını da anlattı. Cezaevi koşullarının hijyenik olmadığını, sıçan ve hamam böceklerinin çok olduğunu da belirtti. H.A. ayrıca, koğuşun fazla kalabalık olduğunu ve kalan çocuk sayısının yatak sayısından fazla olduğunu da söyledi. H.A. Uluslararası Af Örgütü'ne, "siyasi" suçlardan yargılanmayan diğer çocukların yararlanabildiği sosyal faaliyetlerden yararlanmasına izin verilmediğini de söyledi.

Ailesinden gelen bazı mektupların kendisine verilmediğinden de şikâyet eden H.A. Uluslararası Af Örgütü'ne ifade vermek üzere mahkemeye götürüldüğü durumlarda mahkemede yetişkin tutuklular için ayrılan yerde kelepçeli olarak tutulduğunu ve bütün gün boyunca kendisine yemek verilmediğini de söyledi. H.A. terörle bağlantılı suçlardan yargılanan yetişkinler için düzenlenen özel yetkili Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılandı. 2009 yılı Nisan ayında, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanununu çiğnemekten ve terör örgütüne üye olmaktan altı yıl 11 ay hapse mahkûm edildi. Avukatları 2010 yılı Nisan ayında kararı temyiz etmek üzere başvurmuştur. Dava hâlihazırda Yargıtay'da sonuçlandırılmayı beklemektedir.

GÖSTERİLER SIRASINDA AŞIRI GÜÇ KULLANIMI VE YAKALAMA SIRASINDA KÖTÜ MUAMELE

[Hiçbir çocuk, işkence veya diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ve cezaya tabi tutulamaz [...]].

Çocuk Hakları Sözleşmesi, 37(a)

“Bir polis memuru, beni kolumdan tuttu ve copla vurmaya başladı. Kaçmaya çalıştım fakat başka bir polis memuru beni yakaladı ve o da dövmeye başladı. Sonra da dört-beş polis memuru beni yumrukladı, tekmeledi ve coplarla dövdü.”

H.A. (yukarıdaki kutucuğa bakınız)

Uluslararası Af Örgütü, polis memurlarının gösteriler sırasındaki müdahalesi ve ardından yakalama sırasında aşırı güç kullanması ve kötü muamele de bulunmasının rutin ve sistematik bir hale geldiği yolundaki haberlerden kaygı duymaktadır.

İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele veya cezaya başvurulması uluslararası hukuk tarafından her koşulda yasaklanmıştır. İşkence, Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne ek olarak, Türkiye'nin taraf olduğu İşkence Karşıtı Sözleşme, Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (7. madde) ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (3. madde) tarafından da yasaklanmıştır.

Polis memurlarının güce ve silaha başvurma prensipleri uluslararası insan hakları standartları ile düzenlenmektedir. BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları, ne şekilde güç kullanılacağını belirlemiştir. Kuralların 3. maddesi, kolluk kuvvetlerinin ancak kesin bir şekilde gerekli olduğu durumlarda ve görevlerini icra etmek için gerektiği ölçüde¹⁴ güç kullanabileceklerini ifade etmektedir.

BM Güç ve Ateşli Silah Kullanımı İlkeleri de, silah ve güç kullanımına dair ilkeleri detaylı bir şekilde ortaya koymaktadır.¹⁵ 4. Temel İlke, kolluk kuvvetlerinin, güç ve ateşli silah kullanmadan önce mümkün olduğu kadar şiddet içermeyen yöntemlere başvurmaları gerektiğini şart koşmaktadır. Buna göre kolluk kuvvetleri ancak diğer yollar etkisiz kaldığında veya istenen amaca ulaşmada yetersiz kaldığı durumda güç ve silah kullanımına başvurabileceklerdir. 9. İlke şöyle demektedir:

“Kolluk kuvvetleri, meşru müdafaa veya başkalarını ciddi şekilde yaralanmalardan veya ölüm tehdit ve tehlikesinden korumak, kişilerin canını tehlikeye atacak bir suçun işlenmesini önlemek, bu şekilde bir tehdit oluşturan kişileri yakalamak ve buna direnenleri etkisiz hale getirmek veya kaçmalarına engel olma durumu dışında ateşli silah kullanmamalıdır. Ateşli silah ancak daha hafif güç, araç ve yolların belirtilen amaçları yerine getirmekte yetersiz kalması durumlarında kullanılmalıdır. Her durumda, ölümcül silahların isteyerek kullanılması kesin bir şekilde hayat kurtarmak için zorunlu olduğu durumlarda sınırlı olmalı.”

BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları ve Temel İlkeler kendi başlarına bağlayıcı olmamakla ve bazı hükümleri yasal yükümlülükten ziyade yol gösterici ilkeler olmakla birlikte, bu metinler Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ve diğer bölgesel mahkemeler ile insan hakları kuruluşları tarafından başvuru kaynağı olarak kabul edilmektedir. Ayrıca, bu metinlerin kuvvet temel hükümleri, devletlerin imza koydukları uluslararası anlaşmalar gereği uygulamak

zorunda olduğu hukuki kuralların detaylı birer incelemesidir. Özellikle, Davranış Kuralları'nın 3. maddesi ve Temel İlkelerin 9. ilkesi uluslararası hukukun bağlayıcı kurallarının bir ifadesidir.¹⁶

Yukarıda anlatıldığı şekliyle gösterilerde polisin izlediği tutum, aşırı güç kullanımı ve diğer kötü muameleleri yasaklayan uluslararası standartlara tamamen aykırıdır. Birçok büyük çaplı gösteride, polisin göstericileri dağıtmak için orantısız güç kullandığı ve protestocuları coplarla dövdüğü video kameralar ile kaydedilmiştir. Bazı durumlarda, polis gerçek mermiler kullanmış ve bunun sonucunda hayatını kaybedenler olmuştur. 2008 yılı Mart ayı sonunda, yetkililerin kutlanmasına izin vermediği Newroz/Nevruz kutlamaları sırasında, üç kişi polisin plastik ve gerçek mermiler kullanarak ateş açması sonucu hayatını kaybetmiştir.¹⁷ 2008 yılı Ekim ayında, PKK lideri Abdullah Öcalan'a cezaevinde kötü muamele yapıldığına dair haberler üzerine Doğubeyazıt'ta düzenlenen protesto gösterilerinde de bir gösterici hayatını kaybetmiştir. Gösterilerde, çoğu çocuk olmak üzere çok sayıda kişi de yaralanmıştır.¹⁸

Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü çocuklar, polis tarafından gösteriler sırasında ya da gösterilerin ardından gösterilere katıldıkları şüphesiyle yakalandıkları sırada kötü muameleye uğradıklarına dair inandırıcı ve tutarlı ifadeler vermişlerdir. Polis memurlarının, çocukları, yakaladıkları sırada ve Emniyet Müdürlüklerine götürürken yolda tekme ve yumruklarla dövdükleri ifade edilmiştir.

Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü çocuklardan Adana'daki O.S.'nin durumu (bkz sf 14) tipik bir örnektir. O.S. 2008 yılı Ekim ayında, okul sonrası, evine doğru yürürken, protesto gösterisi düzenlenen bir yer yakınlarında polis tarafından durdurulduğunu anlatmıştır. O.S. polislerin beline dokunarak "terlisin, eylemden geliyorsun" dediklerini ve kendisini gözaltına aldıklarını ifade etmektedir. Polis memurlarına öğrenci kimliğini gösterdiğini söyleyen O.S., memurların kimliğiyle birlikte, taşıdığı defterleri de yırtıp attıklarını söyledi. O.S. polislerin kendisini Adana Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi'ne götürmeden önce de defalarca dövdüklerini de anlattı.

Yakalandığı sırada 18 yaşında olan İ.Ü. 2008 yılı Mart ayında Cizre'deki Newroz/Nevruz gösterileri esnasında polis tarafından yakalandı. Savcılıktaki ifadesinde, bir polis memurunun kelepçe takmak için kolunu sert bir şekilde büküğünü ve bunun sonucunda da omzunun çıktığını ifade etti. Polisler tarafından hastaneye götürülen İ.Ü.'nün resmi muayene kayıtları da, omzunun çıktığını ve hastaneye polis memurları tarafından getirildiğini doğruluyordu. Daha sonra dört gün gözaltında tutulan İ.Ü., terör örgütünün propagandasını yapmak ve terör örgütü adına suç işlemekle suçlandı ve tutuklu yargılanmasına karar verildi. Gösteriye katıldığı için suçlu bulunup dokuz yıl yedi ay hapis cezasına mahkum edildiği 2010 yılı Şubat ayına kadar tutuklu yargılandı.

KOLLUK KUVVETLERİ TARAFINDAN KÖTÜ MUAMELEDE BULUNULDUĞU İDDİA EDİLEN VAKALARIN ARDINDAN YAŞANAN CEZASIZLIK

“İşkence ve diğer kötü muamele türlerine getirilen yasakların inandırıcılığı, bu suçlardan sorumlu memurların yaptıklarının hesabını vermedikleri her durumda biraz daha azalmaktadır.”

İşkenceyi Önleme Komitesi (CPT), Genel Rapor, 14, 2004, par. 25

Avukatlar, Uluslararası Af Örgütü'ne, polis memurlarının, yakalandıkları sırada yaralanan çocukların, polise mukavemet nedeniyle yaralandıklarını iddia ettiklerini belirtmişlerdir. Çocukların Emniyet Müdürlüğü'ne götürülmeden önce doktor tarafından muayene edildikleri sırada polis memurları da muayene odasında beklemektedir. Uluslararası Af Örgütü'ne bildirildiğine göre, çocuklar polis memurlarının odada olması nedeniyle yaralarının düzeyini ve polis tarafından kötü muameleyle uğradıklarını ifade edememektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün görüştüğü çocuklar, yargı makamlarının etkili soruşturmalar başlatacağına dair (haklı nedenlere dayanan) güvensizlik ve kolluk kuvvetlerinin adalet önüne çıkmayacağına dair inanç nedeniyle, polis memurları aleyhinde şikâyetle bulunmamışlardır. Çocukların, daha sonrasında, polis tarafından kötü muameleyle uğradıklarına dair savcılara verdikleri ifadelerin ardından da soruşturma başlatılmamıştır. Diyarbakır'da görüşülen aileler de, Uluslararası Af Örgütü'ne yaptıkları açıklamalarda, dava açmaları durumunda çocukları ya da aile hakkında karşı davalar açılacağından korktukları için polisler aleyhinde kötü muamele yaptıklarına dair suç duyurusunda bulunmaktan çekindiklerini söylemişlerdir (bkz sf 16). Gerçekten de, kolluk kuvvetlerinin aşırı güç ve diğer kötü muamelelerde bulduklarına dair yaygın iddialara rağmen, henüz hiçbir polis memuru bu gösterilerdeki tutumları nedeniyle adalet önüne çıkarılmamıştır.

Polis memurlarının kötü muamelede bulduklarının sağlam ve somut bir şekilde belgelendiği durumlarda dahi, polislerin yargılandığı ve adaletin tecelli ettiği vuku bulmamıştır. Uluslararası Af Örgütü, 15 yaşındaki C.E. adlı çocuğun Hakkâri'deki Newroz/Nevruz gösterileri sırasında yakalanması esnasında kötü muameleyle uğradığı iddiaları üzerine, acil eylem çağrısında bulunmuştur. Cezasızlık durumuna örnek teşkil eden bu vakada, sivil polislerin, yakaladıkları ve kontrolleri altında olan, gözaltına alınmaya da direnmeyen çocuğun kolunu, kırma ya da burkma noktasına gelecek şekilde büküklerinin televizyon kameralarına yansımaya rağmen hiçbir polis memuru, kötü muamele olayı ile ilgili olarak suçlanmamıştır. Yetkili makamların soruşturma açılmasını başta kabul etmemeleri üzerine C.E.'nin avukatı itirazda bulunmuş ve soruşturma başlatılmıştır. Ancak, 2009 yılı Eylül ayında, davaya bakan savcı, polis memurları hakkında herhangi bir suçlamada bulunulmamasına karar vermiş ve bu memurlar hakkında dava açılmamıştır. Buna ek olarak C.E.'nin ailesine, çocuğun tedavisi için yasadışı bir şekilde mali yardım aldıkları gerekçesiyle Yardım Toplama Kanunu'nu¹⁹ çiğnemekten dava açılmıştır. Sonuçta C.E. terör örgütüne üye olmak ve terör örgütünün propagandasını yapmakla suçlanmıştır. 2010 yılı Nisan ayı itibarıyla çocuğun davası yetişkinler için oluşturulmuş bir Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemesi'nde sonuçlanmayı beklemektedir.

Kötü muamelede bulunulduğunda dair ilk bakışta delillerin ortada olduğu, bir başka çarpıcı vakada da, kolluk kuvvetleri S.T. adlı çocuğun kafasına bir tüfek dipçığıyle vururken görüntülenmiş ve dövülen çocuk hastaneye kaldırılmıştır. Türkiye'de Çocuk Bayramı olarak kutlanan 23 Nisan 2009 tarihinde Hakkâri'de meydana gelen bu olay, basında geniş bir

şekilde yer almış ve bunun üzerine Hakkâri Valisi çocuğun yaralanmasından duyduğu üzüntüyü dile getiren bir açıklama yapmak zorunda kalmıştır.²⁰ Kamuoyunun olayla ilgili olarak bilgilendirilmiş olması nedeniyle, dipçikle vurduğu iddia edilen polis memuru hakkında bir dava açılmıştır. Ancak, güvenlik gerekçesiyle davanın, olayın gerçekleştiği yer dışında görülmesi konusundaki karar nedeniyle, polis memuru hakkındaki dava Nisan 2010 tarihi itibarıyla henüz görülmeye başlanmamıştır. S.T.'nin ailesinin avukatlarından biri, Uluslararası Af Örgütü'ne yaptığı açıklamada, davanın ailenin ve avukatın mali yük nedeniyle katılmasının zor olduğu başka bir kente taşınması nedeniyle, mağdur taraf olarak ailenin avukatının yargılamada bulunma ve duruşma sırasında çapraz sorgulamada bulunma ve delil sunma hakkından mahrum olacağından kaygılandığını belirtmiştir.

Benzer şekilde, 2006 yılı Mart ayında Diyarbakır'da şiddet olaylarına sahne olan ve 10 kişinin ölmesinin dışında yüzlerce kötü muamele vakalarının da bildirildiği²¹ protesto gösterileri ardından, bugüne kadar polis memurları hakkında kötü muamelede buldukları iddiasıyla bir suçlama getirilmiş de değildir. Sadece 2010 yılı Ocak ayında, olayların gerçekleşmesinden dört sene sonra, gösteriler sırasında bir çocuğu öldürülmesi ile ilgili üç polis memuruna dava açılmıştır.²²

GÖZALTI, İFADE ALINMASI VE KÖTÜ MUAMELE

Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 91. maddesinde belirtildiği üzere Türkiye yasaları, bir kişinin gözaltında tutulabileceği süreyi 24 saat olarak belirlemiştir. Bu madde, 24 saatlik bu sürenin savcılık izniyle azami olarak dört güne kadar çıkarılabilesine de izin vermektedir. Bu uzatma için suçun kolektif olarak işlenmiş olması ve delil toplamak için fazladan zamana ihtiyaç duyulması gerekçeleri gereklidir. Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 95. maddesi bir kişinin gözaltına alındığının yakınlarına bildirilmesi gerektiğini düzenlemektedir. Yasa, çocuklar söz konusu olduğunda ise, yetkililerin çocuğun ailesi ya da velisinin yanı sıra Baro'nun da haberdar edilmesi gerektiğini ve çocuklara bu süre içinde bir yakınının refakat etmesinin hedeflenmesi gerektiğini belirtmektedir.²³

Türkiye'nin de taraf olduğu Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 37(b) maddesi, "Bir çocuğun tutuklanması, alıkonulması veya hapsi yasa gereği olacak ve ancak en son başvurulacak bir önlem olarak düşünülüp, uygun olabilecek en kısa süre ile sınırlı tutulacaktır." demektedir. Sözleşme ayrıca, "Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğun, kendi yüksek yararı aksini gerektirmedikçe, özellikle yetişkinlerden ayrı tutulmasını" da şart koşmaktadır. Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin uygulamaya koymak için yürürlüğe koyulan 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu da, çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması gerektiğini belirtmekte (madde 4.i) ve "Kolluğun çocuk biriminin bulunmadığı yerlerde çocuklar, gözaltına alınan yetişkinlerden ayrı bir yerde tutulur." (Madde 16.2) demektedir.

Yasa ayrıca, suça sürüklenen çocuğun ifadesinin Cumhuriyet savcısı tarafından alınması gerektiğini belirtmekte ve ifadenin alınması sırasında çocuğun yanında, avukatın yanı sıra bir sosyal hizmet görevlisinin de bulundurulabileceğini ifade etmektedir. Ayrıca, Cumhuriyet savcısının, soruşturma sırasında gerekli gördüğünde çocuk hakkında koruyucu ve destekleyici tedbirlerin uygulanmasını çocuk hâkiminden isteyebileceğini de belirtmektedir (15. madde). Kanununun 18. maddesi de çocuklara zincir, kelepçe ve benzeri aletler takılmayacağını belirtmektedir.

Uluslararası Af Örgütü, uluslararası ve ulusal yasalarda mevcut olan ve yukarıda sıralanan bu temel koruyucu önlemlerin gösterilere katıldıkları iddiasıyla gözaltına alınan ve/veya kovuşturmayla uğrayan çocuklar söz konusu olduğunda uygulanmadığından kaygı duymaktadır.

Daha önce gözaltına alınan çocuklar, bu çocukların aileleri ve avukatların tümü, Uluslararası Af Örgütü'ne yaptıkları açıklamalarda çocukların yetişkinler için düzenlenen Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubeleri'nin gözaltı merkezlerinde, gayri resmi olarak gözaltında tutulduklarını söylemişlerdir. Bu ifadeler, kimi durumlarda, söz konusu bu gözaltı merkezlerinde hazırlanan resmi belgelerce de desteklenmiştir. Çocuklar, Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü gözaltı merkezlerinin uygun olduğu durumlarda dahi yetişkinler için olan bu merkezlerde gözaltında tutulmaktadır. Çocukların, Çocuk Şubesi'ne nakledilmeden önce gözaltında tutuldukları süre resmi kayıtlara geçirilmemekte ve bu şekilde, gözaltı sürelerinin yasanın öngördüğü süreyi aşması da mümkün hale gelmektedir. Uluslararası Af Örgütü'nün elde ettiği bilgilere göre, çocuklar genel olarak Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubeleri'nde saatlerce tutulmaktadır. Diyarbakır ve Adana gibi illerde bir günlük resmi olmayan gözaltıların sık sık yaşandığı bildirilmektedir. Adana Emniyet Müdürlüğü'nden yetkililer, çocukların Terörle Mücadele Şubeleri'ne getirildiklerini Uluslararası Af Örgütü'ne teyit etmiş ancak, çocukların yaşları netleştirildikten sonra Çocuk Şubesi'ne nakledildiğini söylemişlerdir. Ancak, Adana'da evlerinden alınan, dolayısıyla yaşları ve kimlikleri daha önceden tespit edilmiş olan çocuklar da Uluslararası Af Örgütü'ne, Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubeleri'ne götürüldüklerini anlatmışlardır.

Diyarbakır'daki avukatlar, Uluslararası Af Örgütü'ne gözaltı için belirlenen 24 saatlik sürenin genel bir uygulama olarak ve makul gerekçeler olmadan uzatıldığını söylemişlerdir. Uluslararası Af Örgütü'nün incelediği resmi belgeler dört günlük gözaltı sürelerinin yaşandığını göstermektedir. Avukatlar, çocukların bazı durumlarda gözaltındaki ilk 24 saatte avukatlarıyla dahi görüştürülmeyerek tecrit altında tutulduklarını da belirtmişlerdir.²⁴ Çocukların Cumhuriyet savcısı tarafından ifadelerinin alınması için mahkemede bir güne kadar bekletilerek, azami gözaltı süresi olan dört günlük süreye resmi olmayan bu gibi eklemeler yapıldığı da bildirilmektedir. Çocukların ifadelerinin alındığı esnada, avukatın veya bir sosyal hizmet görevlisinin mevcut olmadığı birçok vakanın yaşandığı da belirtilmiştir.

Uluslararası Af Örgütü'ne ulaşan bilgilere göre, Adana'da ailelerin çocuklarının gözaltına alındığı konusunda bilgilendirilmediği durumlar yaşanmaktadır. Adana'da görüşülen çocuklar da Uluslararası Af Örgütü'ne, gözaltı sırasında avukatları ya da sosyal hizmet görevlileriyle görüşemediklerini söylemişlerdir.

Uluslararası Af Örgütü, özellikle Adana'da (O.S.'nin vakasında olduğu gibi bkz. Sf. 14) polis tarafından gözaltına alınan çocuklara sık sık kötü muamele uygulandığı konusunda tutarlı bilgiler edinmiştir. Polislerin çocukları tehdit ettiği ve göz korkutmaya yönelik ifadelerde bulduklarına dair Diyarbakır'dan da bilgiler edinilmiş ancak çocuklara yönelik şiddet uygulandığına dair genel olarak bildirimde bulunulmamıştır.

Uluslararası Af Örgütü, polis memurlarının, gösterilere katıldıkları iddia edilen çocukları Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubeleri'nde gayri resmi bir şekilde gözaltında tutuldukları sırada sorguladıklarına dair haberlerden de kaygı duymaktadır. Bazı durumlarda çocukların, sözlü tehditler ve diğer göz korkutma yöntemleriyle gösterilere katıldıkları ve

gösterilerdeki hareketlerine dair polisin hazırladığı belgeleri imzalamaya zorlandıkları da bildirilmiştir. Uluslararası Af Örgütü, Çocuk Hakları Sözleşmesine aykırı bu gibi zorlamaların yaşanıyor olmasından kaygılıdır.²⁵ Bu şekilde imzalatılan belgeler daha sonra çocuklar aleyhinde yürütülen soruşturmada delil olarak da kullanılmaktadır. Çocukların gösterilere katıldığı yolundaki itirafların göz korkutma, zor kullanılarak ya da kötü muamele ile elde edildiğine dair iddialar yetkililer tarafından araştırılmamaktadır.

O. S., ADANA

O.S. Uluslararası Af Örgütü'ne 2008 yılı Ekim ayında okul sonrası evine doğru yürürken bir protesto gösterisinin düzenlendiği bir yerin yakınlarında polis tarafından yakalandığını anlatmıştır. O.S. polis tarafından yakalanması ile ilgili olarak şunları anlatmıştır: "Ben o zaman okuldaydım. Okuldan bir çocukla birlikte geliyordum. Yaya geliyoruz biz. Oradan buraya gelene kadar zaten ter basıyor bizi. Biz terliydik o zaman. Çocuğu evine bıraktım. Ufaktı çocuk, korkuyordu zaten. Çocuğu eve bıraktım. Gelirken direkt okulun oradan geleyim dedim. Yakalandım. Belimi ellediler. Belimde terli. Dediler 'sen eylemden geldin'. Elimde defterler. Defterleri alıp yırtıp attılar. Okul kimliğimi gösterdim, onu da yırtıp attılar. Ben zor durumda kaldım orada. Ne diyeceğimi şaşırdım. Bir şey diyemedim, sesimi de çıkaramadım. Abi dedim, benim suçum yok. Vuruyorlardı, acımadan vuruyorlardı."

O.S. Uluslararası Af Örgütü'ne, Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi'ne götürüldüğünü, polis memurlarının kendisi ile birlikte orada bulunan diğer iki çocuğa oturmalarını söylediklerini ve sonrasında kendisini arkasından tekmelediklerini söyledi. O.S. ayrıca, Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şubesi'ne nakledilmeden önce, Terörle Mücadele Şubesi'nde bir gün tutulduğunu ve polis memurlarının, gözaltı merkezini kayıt için kullanılan kamerayı kapattıktan sonra üzerindeki kıyafetleri çıkarttırıp kendisini dövdüklerini de anlatmıştır. O.S. Uluslararası Af Örgütü'ne, Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi'nde ya da Çocuk Şubesi'nde herhangi bir avukat ya da sosyal hizmet görevlisi ile görüşmediğini söylemiştir. O.S. savcı tarafından ifadesi alınmadan önce Adli Tıbbı götürülerek muayene edildi. Doktorlara polis memurlarından aldığı darbeler nedeniyle şişen yaralı bacağını gösterdi. O.S. Uluslararası Af Örgütü'ne, ardından ifadesinin alınması için savcılığa ve sonrasında da hâkim karşısına çıktığını ve hakimin terör örgütüne üyelik suçlamasıyla tutuklu yargılanmasına karar verdiğini söylemiştir.

O.S. cezaevine nakledilme süreci ile ilgili Uluslararası Af Örgütü'ne şunları anlatmıştır. "İşte bizi mahkemeden sonra Kürkçülere götürdüler direkt. Oraya vardığımızda, bizim dosyalarımızı hazırlıyorlardı. Dosyalarımızı hazırlarken bizi dışarı çıkardılar. Boş bir tane beyaz kulübe vardı. Üstümüzü çıkardılar. Kulübenin yanına geçtik böyle. Arkadaşımla beraber. Bizi ilk başta dövmeye başladılar. Dedim, beni fazla dövmeyin ayağım sakat dedim. Daha beter darbe vura vura işte ayağım kırıldı. İşte belime, her tarafıma vurdular. Dayanamadım yere düştüm. Bayıldım. O zaman iki tane değnek mi sopa mı belime yedim. Onun acısından bittim ben. Gözümü açtığımda hastanedeydim."

O.S. Uluslararası Af Örgütü'ne, hastanede bir gün kaldığını ardından, ayağını alçıya aldıkları bir başka hastaneye götürüldüğünü ve sonra da yetişkinler için olan Kürkçüler cezaevine geri getirildiğini söyledi. O.S. Uluslararası Af Örgütü'ne, Pozantı Çocuk Cezaevine nakledilmeden önce yetişkinler için olan Kürkçüler cezaevinde bir ay kaldığını ve Pozantı Cezaevi'nde de davanın sonucunu beklemek üzere iki ay tutulduğunu anlattı. O.S.'nin avukatlarından biri Uluslararası Af Örgütü'ne, O.S.'nin ailesinin, karşı davalar açılması gibi olası sonuçlarından korktukları için polis ve cezaevinde O.S.'ye yapılan muamele ile ilgili suç duyurusunda bulunmadıklarını söyledi.

Savcı tarafından hazırlanan iddianamede, polis tarafından gösteriler sırasında tutulan kayıtlara da yer

verilmiş ve bu kayıtlarda, gösteride 40 kadar kişi olduğu, trafiği durdurmak üzere barikat kurulduğu, gösteriye katılan kişilerin PKK yanlısı sloganlar attıklarını ve mahallenin arka sokaklarına kaçmadan önce polise taş attıkları belirtilmiştir. İddianame, O.S.'nin kenar sokaklardan birinde yakalandığını belirtmektedir. 2009 yılı Mart ayında terörle mücadele davalarına bakan ve yetişkinler için düzenlenen Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemesi, O.S.'yi terör örgütü üyeliğinden dört yıl iki ay hapse mahkum etmiştir. Karar O.S.'nin avukatı tarafından temyiz edilmiştir. 2010 yılı Nisan ayı itibarıyla dava hala temyiz aşamasındaydı.

ÇOCUKLARIN TERÖRLE MÜCADELE YASALARI ALTINDA YARGILANMALARI

TERÖRLE MÜCADELE YASALARININ ADİL OLMAYAN BİR ŞEKİLDE UYGULANMASI

Uluslararası Af Örgütü çocukların yalnızca gösterilere katıldıkları iddiası üzerinden terörle mücadele yasaları altında yargılanıyor olmalarından kaygı duymaktadır. Bu durum, Türkiye yasalarında, terörizmin muğlak ve oldukça geniş bir şekilde tanımlanmasından, Türk Ceza Kanunu'nda "(Terör) Örgüt[ü] adına suç işleyen kişilerin" örgüt üyesi olmamalarına rağmen, örgüt üyesi olmak suçundan yargılanmasına izin veren maddelerden ve yasaların hakim ve savcılar tarafından keyfi bir şekilde de uygulanmasından kaynaklanmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, hükümetin Terörle Mücadele Kanunu'nda değişiklik yapılması için 2009 yılı Ekim ayında sunduğu ve 2010 Nisan ayı itibarıyla hala beklemede olan kanun tasarısının mevcut haliyle çocukların yargılandığı "terör suçları" tanımında bir değişiklik yapmayacak olmasından üzüntü duymaktadır.

Uluslararası Af Örgütü, uzun bir süredir, Türkiye yasalarındaki terörizm tanımının fazlasıyla geniş, muğlak ve bir ceza yasasında olması gereken hukuki netliği taşımadığıyla ilgili kaygılarını dile getirmektedir.²⁶ Benzer kaygılar, *BM Terörle Mücadele Sırasında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raportörü* tarafından da dile getirilmiştir.²⁷

Terörle Mücadele Kanunu'nun 1. maddesi terörü taktikleri üzerinden değil, amaçları üzerinden tanımlamakta ve "Anayasada belirtilen Cumhuriyet'in niteliklerini, siyasi, hukuki, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devleti'nin ve Cumhuriyet'in varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girilecek her türlü suç teşkil eden" eylemi terör kapsamında değerlendirmektedir. *BM Terörle Mücadele Sırasında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raportörü'nün* de belirttiği gibi, yasa, bu amaçları gerçekleştirmek için uygulanan ve ölüme yol açabilecek ya da kişilerin haklarının ağır bir şekilde ihlalini hedefleyen taktikleri suç kapsamına almakla sınırlı tutulmayıp, "baskı, zor, şiddet, terör, yıldırma veya tehdit" içeren her türlü eyleme uygulanabilmektedir.²⁸

Terörle Mücadele Kanunu'nun 2. maddesi, kişileri, üye oldukları örgüt kanununun 1. maddesinde belirtilen amaçları destekliyorsa, ciddi bir suç işlememiş olsalar dahi terör örgütü üyesi olarak yargılanmalarına izin vermektedir. Türkiye yasalarına göre, herhangi bir örgüte üye olmayan kişiler de, "örgüt adına" suç işlemişlerse, terör örgütü üyesi olarak yargılanabilmektedirler.

Gösterilere katıldıkları iddia edilen çocuklar sıklıkla Terörle Mücadele Kanunu, özellikle de terör örgütünün propagandasını yapmayı düzenleyen 7/2 maddesi²⁹ ve Türk Ceza Kanunu'nun terör örgütü üyesi olmamakla birlikte terör örgütü adına suç işlemek suçunu düzenleyen

220/6 maddesi yollamasıyla Ceza Kanunu'nun 314. maddesi altında yargılanmaktadırlar. Daha az sayıda davada ise Ceza Kanunu'nun "Örgüt içindeki hiyerarşik yapıya dahil olmamakla birlikte, örgüte bilerek ve isteyerek yardım eden kişi, örgüt üyesi olarak cezalandırılır" şeklinde düzenlenen 220/7 maddesi uygulanmaktadır. Yasanın bu şekilde uygulanması Yargıtay'ın (2007/9282 sayılı davadaki) kararını izlemektedir. Mahkeme, bu kararında, PKK'nın sivil itaatsizlik taktiğine başvurduğunu dikkate almıştır. Yargıtay, bu bağlamda, Türkiye devleti tarafından PKK ile ilişkili olduğu düşünülen Roj TV ve Fırat Haber Ajansı gibi kurumlarda duyurulan gösterilere katılanların terör örgütü adına hareket ettikleri sonucuna varmıştır.³⁰

Gösterilere katıldıkları iddiasıyla yargılanan çocuklar, genellikle aynı eylemden dolayı birden fazla suçla yargılanabilmektedirler. Bu suçlamalar arasında terör örgütüne üyelik, terör örgütünün propagandasını yapma ve Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun ihlali yer alabilmektedir.

ADİL OLMAYAN YARGILANMALAR

YETİŞKİN MAHKEMELERİNDE YARGILANAN ÇOCUKLAR

18 yaşından küçük olan herkes için geçerli olan Çocuk Hakları Sözleşmesi uyarınca, devletler, özel olarak ceza yasasını ihlal etmekle suçlanan çocuklara uygulanmak üzere yasalar, usuller, makamlar ve kurumlar oluşturmak durumundadır. Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1985 yılı Kasım ayında kabul edilen Çocuklar için Adalet Sistemine dair Birleşmiş Milletler Asgari Standart Kuralları uyarınca (Pekin Kuralları), yargılamalar çocuğun çıkarlarına en iyi yardımcı olacak şekilde ve onun anlayabileceği tarzda ve söylediklerini serbestçe ifade edebileceği ortamda gerçekleştirilmeli ve davanın değerlendirilmesinde yol gösterici ilkenin çocuğun refahı olması gerekmektedir.

Uluslararası Af Örgütü terörle bağlantılı suçlardan dolayı 15-17 yaş arasındaki çocuklar hakkında açılan davaların yasa gereği Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nde, yetişkinlerle aynı usullere göre görülüyor olmasından kaygı duymaktadır. Terörle Mücadele Kanunu'nun 9. maddesi, terör suçlarından dolayı haklarında dava açılan 15 yaş ve üzerindeki çocukların Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nde yargılanmasını öngörmektedir. Uluslararası Af Örgütü, Adana ve Van gibi çok sayıda çocuğun yargılandığı kentlerde Çocuk Mahkemeleri olmadığı için, 12 yaş kadar küçük çocukların, ulusal yasalar ihlal edilerek, Ağır Ceza Mahkemeleri'nde yargılanıyor olmalarından da kaygı duymaktadır. Bu mahkemelerde, duruşmaların kamuoyuna kapalı yapıyor olması dışında mahkemeler yetişkinlere uygulanan usullerin aynısını uygulamaktadırlar.

Çocuk Ağır Ceza Mahkemeleri üç hâkimin oluşturduğu panellerden oluşmaktadır. Çocuk Koruma Kanunu'nun 28. maddesi uyarınca, bu mahkemelerde çalışan hem savcılar hem de hâkimlerin çocuk hukuku konusunda uzman olmaları ve çocuk psikolojisi üzerine eğitim almış olmaları gereklidir. Avukatlar, Uluslararası Af Örgütü'ne yaptıkları açıklamada Çocuk Mahkemelerinin, Çocuk Koruma Kanunu'ndaki tedbirleri uygulama konusunda daha iyi bir geçmişe sahip olduklarını söylemişlerdir.

Mevzuatın gerektirdiği Çocuk Mahkemelerinin kurulmamış olması ve bu mahkemelerin olmadığı durumlarda, çocukların yetişkinler için olan mahkemelerde yargılanmasını öngören yasaların varlığı Türkiye'de çocuk hakları konusunda uzun süredir devam eden ihlaller

arasındadır. Çocuk Hakları Komitesi, 2001 yılında bu konular hakkındaki kaygılarını dile getirmiş ve Türkiye'nin, tüm çocukların Çocuk Mahkemelerinde yargılanmasını garanti altına alması tavsiyesinde bulunmuştur.³¹

13 yaşındayken 2008 yılı Mart ayında bir gösteriye katıldığı iddiasıyla hakkında dava açılan Ö.U.'nun durumu Adana'da Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemelerinde yargılanan çocukların durumunu özetleyen örneklerden biridir. Ö.U., 2009 yılı Şubat ayında, terör örgütünün propagandasını yapmak ve terör örgütü üyesi olmaktan altı ay hapis cezasına mahkum edilmiş, hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına ve üç yıl denetime tabi tutulmasına karar verilmiştir.

Uluslararası Af Örgütü, 15 yaşından küçük çocukların, yetişkinlerle birlikte (ya da 15 yaşından büyük çocuklarla birlikte) suç işledikleri iddiasıyla, Çocuk Koruma Kanunu'nun 17. maddesini açık bir şekilde ihlal ederek yetişkinler için olan mahkemelerde yargılanıyor olmalarından kaygı duymaktadır. Kanunun bu maddesi, çocuğun, yetişkinlerle birlikte işlenen suçlarda da yetişkinlerden ayrı yargılanmasını gerektirmektedir. Bu uygulamaya bir örnek, 2008 yılı Newroz/Nevruz gösterilerine katıldığı iddia edildiğinde 14 yaşında olan E.A.'ya açılan davadır. Diyarbakır'da Çocuk Mahkemesi'nin bulunmasına rağmen, E.A., Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemesi'nde yargılanmaktadır. Buna gerekçe olarak da, işlediği iddia edilen suçu 15 yaş üzerindeki çocuklarla birlikte işlenmiş olmasıdır. Resmi mahkeme kayıtlarına göre, E.A.'nın avukatı, müvekkilinin Çocuk Mahkemesi'nde yargılanmasını talep etmiş ancak bu isteği hâkim tarafından reddedilmiştir. 2010 yılı Nisan ayı itibarıyla dava devam etmekteydi. E.A., terör örgütünün propagandasını yapmakla suçlanıyor.

HÜKÜMETİN DEĞİŞİKLİK ÖNERİSİNİN ETKİSİ OLMAYACAK

Terörle Mücadele Kanunu'nun 9. maddesi ile ilgili bir değişiklik önerisi, 15-17 yaş arası çocukların yetişkin mahkemelerinde yargılanmamasını garanti altına almayı hedeflemektedir. Ancak, Uluslararası Af Örgütü bu değişiklik önerisinin, Çocuk Koruma Kanunu uyarınca 1995 yılında kurulan Çocuk Mahkemeleri'nin, çocukların gösterilere katıldıkları iddiasıyla yargılandıkları kentlerin bazılarında, özellikle de Diyarbakır'ın ardından çocuklara yönelik kovuşturmanın en çok yaşandığı iki kent olan Adana ve Van'da bulunmaması nedeniyle etkisiz olacağından kaygı duymaktadır. Hükümet, daha fazla Çocuk Mahkemesi kurulacağına dair bir duyuru yapmış değildir.

TEMELSİZ TERÖR SUÇLAMALARI

Çocukların, gösterilere katılarak, terör örgütü adına suç işledikleri iddiasının temelinde, gösterilerin, PKK ile ilişkili olduğu iddia edilen Roj TV gibi uydu üzerinden yayın yapan televizyonlar ve internet sitelerinden duyurulması bulunmaktadır. Bu tür bir bağın terör suçu işlemenin delili olarak yasalarda yer alıyor olmasının da ötesinde yargılamalarda çocukların söz konusu internet siteleri ya da uydu kanalları aracılığıyla gösterilerden haberdar olduklarına dair yeterli deliller de sunulmamaktadır. Yargılanan çocuklardan gösterilere katılmış ya da gösterilere şahit olmuş olanlarının Uluslararası Af Örgütü'ne, gösterilere dair önceden bir bilgileri olmadığına dair tutarlı ve güvenilir açıklamalar yapmışlardır.

Ayrıca, kovuşturmalarda sonuçlanan gösterilerin birçoğu, o dönemde yasal bir parti olan Demokratik Toplum Partisi'nin (DTP) basın açıklamalarının okunmasının ardından yapılan gösterilerdir. Diyarbakır'daki H.A.'a açılan dava (bkz. sf 8), bu tür kovuşturmalara bir örnek teşkil etmektedir.

Çocukların, gösterilerde şiddet eylemlerinde buldukları, birçok davada gösteriler sırasında yapılan video kayıtları ve fotoğraflara dayandırılmaktadır. Bu tür görüntüler, nadiren, çocukların birey olarak şiddet eylemlerine katıldıklarını göstermektedir. Görüntüler daha çok çocukların taş atan ve PKK lehine sloganlar atan bir grubun parçası olduğuna dair iddialar için kullanılmaktadır. Batman'daki B.S.'ye açılan dava (bkz sf 20) bu tür kovuşturmalara bir örnek olarak verilebilir.

Birçok davada ise, fotoğraf veya görüntülere dayalı deliller sunulmamakta, çocuğun gösterilere katıldığına dair tek delil olarak polislerin tanıklıkları ve olayların (şâibeli) kayıtları gösterilmektedir. Adana'daki O.S.'ye açılan dava (bkz sf 14) bu davalara bir örnektir. Adana'daki 13 yaşındaki U.E. vakasında, savcılık tarafından hazırlanan iddianamede, gösterilerle ilgili kayıtların net olmadığı ve delil olarak uygun olmadıkları açık bir şekilde ifade edilmektedir. U.E. bu davada altı aydan uzun bir süre tutuklu yargılanmıştır. Buna rağmen, (şâibeli) polis tanıklıkları, U.E.'yi terör örgütünün propagandasını yapmaktan beş ay ve terör örgütü üyesi olmaktan üç yıl, bir ay 15 gün hapis cezasına mahkûm etmek için yeterli görülmüştür.

Çocuk Koruma Kanunu, çocukların ifadelerinin polis memurları yerine savcılar tarafından alınmasını gerektirmesine rağmen, Uluslararası Af Örgütü'nün incelediği resmi belgelerde, çocukların sıklıkla, Terörle Mücadele Şubesi polisleri tarafından, suçlama öncesinde yetişkinler için olan gözaltı merkezlerinde bir avukat ya da sosyal hizmet görevlisinin mevcut olmadığı durumlarda sorgulandıklarını göstermektedir. Bu adil yargılanma hakkı ile ilgili uluslararası standartlara aykırıdır. Delillerin bu şekilde elde edilmesinin yasaklanmış olmasına rağmen, bu tür kayıtlar sıklıkla iddianamelerde içerilmekte ve sonrasında da gerekçeli kararlarda delil olarak referans verilmektedir. Diyarbakır'daki V.A.'nın vakasında, resmi belgelere göre, V.A., Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi'nde kendisine imzalatılan polis kayıtlarının polislerin tehdit ve göz korkutmaları ile elde edildiğini savcılara belirtmiştir. Ancak, bu kayıtlar, yine de V.A.'ya karşı kullanılmış ve polis memurları aleyhinde herhangi bir soruşturma başlatılmamıştır.

Az sayıdaki bazı vakalarda, kovuşturmalar, mahkemede çapraz sorguya tabi tutulamayacak gizli tanıkların ifadelerine dayandırılmaktadır. Suç işlediği iddia edilen tarihte 23 yaşında olan Diyarbakır'daki M.Ü. ve diğerlerinin davası, sanıkların gösterilere katılımının yalnızca gizli tanık ifadelerine dayandırıldığı davalara bir örnektir. M.Ü., terör örgütü üyesi olmak suçundan beraat etmiş ancak terör örgütünün propagandasını yapmak suçundan 10 ay hapse mahkûm olmuş ve cezası ertelenmiştir.

Uluslararası Af Örgütü, çocukların, uluslararası adil yargılanma standartlarına uygun olmayan usullere göre kovuşturmaya uğrayıp mahkûm olmalarından kaygı duymaktadır. Bu usuller arasında, gayri resmi gözaltı sırasında sorgulama, çocuğun derhal hukuki yardımdan yararlanma hakkını engelleme ve ifadelerin bir avukatın ve sosyal hizmet görevlisinin yokluğunda baskı ile alındığına dair iddiaların soruşturulmaması sayılabilir. Ayrıca, kovuşturmaların dayandırıldığı mevzuat ile ilgili de kaygılar bulunmaktadır. Bu mevzuat, hukuki netlikten yoksun ve mahkemeler tarafından keyfi bir şekilde uygulanmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, mahkemelerin ortaya koyduğu destekleyici delillerdeki sorunlar nedeniyle, gösterilere katılmayan çocukların da terörle mücadele yasaları altında yargılanıp mahkûm edilmiş olma ihtimalleri olmasından kaygı duymaktadır. Son olarak, çocukların Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nde yargılanıyor olmaları da Uluslararası Af Örgütü'nü kaygılandırmaktadır.

ÇOCUK HAKLARINI KORUMA TEDBİRLERİNİN MAHKEMELER TARAFINDAN UYGULANMAMASI

SOSYAL İNCELEME RAPORLARI

Gösterilere katıldıkları iddiasıyla yargılanan çocuklar Uluslararası Af Örgütü'ne, işledikleri iddia edilen suçun ne olduğunu ve mahkeme usullerini anlayamadıklarını söylemişlerdir (örnek olarak bkz B.S. vakası, sf 20).

Uluslararası Af Örgütü, Çocuk Koruma Kanunu'nda, yargılanan çocuklarla ilgili olarak belirtilen tedbirler uyarınca, sosyal hizmet görevlileri tarafından hazırlanan ve çocuğun yaptığı eylemlerin suç teşkil ettiğinin bilincinde olup olmadığına dair değerlendirme içeren sosyal inceleme raporlarının genellikle reddedildiği haberlerinden kaygı duymaktadır. Avukatlar, Uluslararası Af Örgütü'ne mahkemelerin 15 yaş ve üzeri çocukların davalarında, bu tür raporları incelemeyi reddettiğini, 15 yaş altı çocukların vakalarında ise bu raporların uygun bir şekilde hazırlanmadığını ve bulgularının avukatlarının isteğine rağmen dikkate alınmadığını söylemişlerdir.

Uluslararası Af Örgütü, etkili sosyal inceleme raporlarının hazırlanmaması ve sosyal hizmet görevlilerinin duruşmalara katılmasına izin verilmemesinin çocuğun adil yargılanma hakkının ihlali anlamına geldiği kaygısını taşımaktadır. Bu bağlamda, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi sosyal hizmet görevlisinin bulunmadığı bir davada Türkiye'nin bir çocuk sanığın davaya aktif katılma hakkının ihlal edildiği kararına hükmetmiştir. Mahkeme, aktif katılma hakkının, yalnızca duruşmada bulunmaktan ibaret olmayıp, duruşmayı takip edebilme, duruşma sürecini, duruşmaların ve verilen kararın önemini geniş bir şekilde kavrayabilme hakkını da içerdiğini belirtmiştir.³²

MAHKUMİYET

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 3. maddesi, çocuk hakkındaki tüm hükümlerde, en temel düşüncenin çocuğun yararı olduğunu belirtmektedir. Pekin Kuralları, küçük yaştaki suçlulara karşı tüm tepkilerin, suçlunun içinde bulunduğu koşullar ve işlenen suç ile orantılı olması gerektiğini de ifade etmektedir.³³

Terör suçlarından mahkûmiyet durumunda verilen hükümler çok çeşitlilik göstermekle birlikte, gösterilere katıldıkları iddia edilen çocukların davalarında, bu hükümler, bir yıldan az ıla sekiz yıl hapis cezaları arasında değişmektedir.

Terörle Mücadele Kanunu'nda değişiklik yapılmasına dair kanun tasarısı, terörle bağlantılı suçlardan hüküm giyen çocukların cezalarının azaltılmasını da öngörmektedir. Mevcut durumdaki Terörle Mücadele Kanunu'nun 13. maddesine göre, mahkûmiyet ardından verilen hapis cezalarının para cezasına çevrilmesi ya da 15 yaş altındaki çocuklar haricinde ceza ertelenmesi mümkün değildir. Uluslararası Af Örgütü, geçmişteki yasal değişiklikler ardından getirilen usuller uyarınca, önerilen bu değişikliklerin de yürürlüğe girdikleri anda, henüz sonuçlanmamış davalara ek olarak Yargıtay'da temyiz aşamasında olan davalar için de geçerli olacağını anlamaktadır. Ancak, Uluslararası Af Örgütü, hâkimlerin gösterilere katıldıkları iddia edilen çocukların davalarında, çocukların korunmasına yönelik mevcut yasalarda bulunan tedbirleri uygulamadıkları gerçeğini göz önüne alarak, yapılacak değişikliklerin pratikte mahkemelerde uygulanmayabileceğinden kaygı duymaktadır.

B.S., BATMAN

15 yaşındaki kız çocuğu B.S., 9 Ekim 2009 günü Batman'da Demokratik Toplum Partisi tarafından düzenlenen ve PKK lideri Abdullah Öcalan'ın tutuklanmasının yıl dönümüyle çıkan bir gösterinin yapıldığı bir yerin yakınlarında tutuklandı. B.S.'nin avukatları, Uluslararası Af Örgütü'ne, B.S.'nin kolluk kuvvetleri tarafından tehdit edildiğini ve kendisine küfredildiğini belirttiler.

Resmi belgeler, B.S.'nin gösterilere katılımıyla ilgili, Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubesi'nden polis memurları tarafından ifadesinin alındığını göstermektedir. B.S., polis memurlarından gördüğü baskı nedeniyle, gösteriye katıldığını kabul ettiğini söylüyor. B.S., iki gün boyunca gözaltında tutuldu ve bu süre içinde bir avukat ya da sosyal hizmet görevlisi ile görüşemedi.

Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu'nun ihlalinin yanı sıra, terör örgütünün propagandasını yapmak ve terör örgütü üyesi olmakla da suçlanan B.S.'nin tutuklu yargılanmasına karar verildi. 7 aylık tutukluluk süresi boyunca, başka hiçbir tutukluyla teması olmadan sadece bir başka kız çocuğu ile birlikte tutuldu. Cezaevinde olduğu süre boyunca, herhangi bir sosyal faaliyete katılamadı. B.S.'nin avukatlardan biri Uluslararası Af Örgütü'ne, tutuklu bulundurulduğu sürede kapalı bir yerde zorla tutulması nedeniyle müvekkilinin bazı psikolojik sorunlar yaşadığını ve etkili bir psikolojik yardım alamadığını söyledi.

29 Aralık 2009'da yapılan son duruşmada, B.S. hakkındaki suçlamaları reddetti ve 'propaganda'nın ne demek olduğunu bilmediğini söyledi. Mahkemedeki ifadesinin, ilk ifadelerinden neden farklı olduğu sorulduğunda ise şu ifadeyi verdi: "Olayın olduğu gün, teyzemin evine gidiyordum. Bir toplanma olduğunu gördüm, merak ettim ve kalabalığa doğru gittim. Daha ben gruba katılmadan polis gruba saldırdı. Benim de grubun içinde olduğumu düşündüler ve beni de yakaladılar. Ben grubun bir parçası değildim fakat polis memurları beni yakaladıktan sonra bana hakaret ettiler, dövdüler ve baskı kurdular. Ben de bu nedenle söyledikleri her şeyi kabul ettim. Benim de grubun bir parçası olduğumu, polis aracına taş attığımı ve 'Yaşasın Apo' diye bağırdığımı ve yüzümü puşi ile kapattığımı kabul etmeye zorladılar. Ben bunların hiçbirini yapmadım, suçsuzum. Polisten çok korkmuştum bu yüzden de savcı ve hakim karşısında suçlamaları kabul ettim ama suçsuzum." B.S. ayrıca, güvenlik kameralarınca kaydedilen kişinin kendisi olduğunu kabul etme nedeninin de polisin baskısı olduğunu ve fotoğraflardaki kişinin kendisi olmadığını söyledi.

B.S. 29 Aralık 2009'da terör örgütü üyeliği, terör örgütünün propagandasını yapmak ve silah ve diğer araçlarla gösteriye katılarak dağılmayı reddetmek suçlarından yedi yıl altı ay hapis cezasına mahkum edildi. B.S.'nin yaptığı temyiz başvurusu, 2010 yılı Nisan ayı itibarıyla hala beklemedeydi ve sonuç alınıncaya kadar tutuklu bulundurulmaya devam edilecek.

TUTUKLULUK

Çocuk Hakları Sözleşmesi, çocukların ancak en son çare olarak ve mümkün olan en kısa süre için tutuklu bulundurulmasını gerektirmektedir. Bu bağlamda, çocukların tutuklu yargılanmalarına ancak olağanüstü durumlarda başvurulmalıdır. Çocuk Hakları Komitesi, çocukların birkaç aydan bir yıla kadar süren uzatılmış tutukluluk hallerinin, Sözleşme'nin "ağır bir ihlali" olduğunu³⁴ belirtmiştir. Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne taraf olan devletler çocukların tutuklu yargılanması uygulamasına karşı alternatifler sunmak ve bu uygulamanın mümkün olan en az şekilde kullanılması için tedbirler geliştirmekle yükümlüdür. AIHS de, uzun süren tutukluluk hallerine karşı tedbirler önermektedir. Sözleşmenin 5.3 maddesi "Bu maddenin 1.c fıkrasında öngörülen koşullara uyarınca yakalanan veya tutuklu durumda bulunan herkes hemen bir hakim veya adli görev yapmaya yasayla yetkili kılınmış diğer bir görevli önüne çıkarılır; kendisinin **makul bir süre içinde yargılanmaya veya adli kovuşturma sırasında serbest bırakılmaya** hakkı vardır [vurgu UAÖ'ye aittir]. Salıverilme, ilgilinin duruşmada hazır bulunmasını sağlayacak bir teminata bağlanabilir." demektedir.

Gözültüne almanın kaçınılmaz olduğu durumlarda da, gözültü süresi mümkün olan en kısa zamanla sınırlanmalı ve yasada belirtilen azami süreyi geçmemeli.³⁵ Ayrıca, tutuklu bulunan çocuklar, tutukluluk durumlarına mahkeme karşısında ya da yetkili ve bağımsız bir makam karşısında itiraz edebilmeli ve sağlık hizmetlerine erişim, aileleriyle devamlı bir şekilde iletişim halinde olma, eğitim ve sosyal faaliyetlerden yararlanma hakları olmalı. Çocukların yararına olduğu düşünüldüğü özel durumlar dışında çocuklar yetişkinlerle ayrı yerlerde tutulmalı.³⁶

Uluslararası hukukta açık bir şekilde belirtilen standartlara ve Türkiye'deki Çocuk Koruma Kanunu'nun da çocukların özgürlüklerinden mahrum bırakılmasına en son çare olarak başvurulması gerektiğini belirtmesine rağmen, terörle mücadele yasaları altında yargılanan çocuklar uzun süreler boyunca tutuklu kalmaktadırlar. Uluslararası Af Örgütü, çocukların haklarının tutukluluk süresince sıklıkla ihlal edildiği yolundaki haberlerden kaygı duymaktadır.

TUTUKLU YARGILANMA RUTİN BİR UYGULAMA

Hem uluslararası hem de ulusal yasaların tutuklu yargılamanın son çare olması gerektiğini belirtmesine rağmen, Uluslararası Af Örgütü'nün yaptığı araştırmalar, gösterilere katıldıkları iddiası üzerine yargılanan çocukların uzun süre tutuklu kaldıklarını ve bunun rutin bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır. Mahkemeler gözültüne alınan çocuğun tutukluluk halinin devamına karar verdiği sırada alternatif tedbirleri değerlendirmeye almamaktadırlar. Tutukluluk süreleri, birkaç aydan bir yılı aşkın süreler kadar uzayabilmektedir. Yasalarda çocukların tutuklu kalabilecekleri maksimum bir süre belirlenmemiştir ve hâkimler çocukların tutukluluk halinin devamına karar verirken bunun için pek az gerekçe ortaya koymaktadırlar. Aynı şekilde, tutukluluk süresinin uzatılması yönünde yapılan başvurular mahkemeler tarafından ciddi bir değerlendirmeye tabi tutulmadan kabul edilmektedir.

Uluslararası Af Örgütü, iddianame hazırlanmadan önce delillerin açıklanmasını yasaklayan ve sıklıkla başvuru "gizlilik kararları" nedeniyle avukatların çocukların gözültünde tutulmalarının yasalara uygunluğunu etkin bir şekilde değerlendirip itiraz edememelerinden de kaygı duymaktadır. Basında yer verilen kovuşturmalar için genellikle uygulanan bu tedbir, savcının belgelerin açıklanmasının "soruşturmanın amacını tehlikeye düşürebileceği" gerekçesiyle Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 153. maddesi uyarınca yaptığı başvuru üzerine

hâkim tarafından yürürlüğe konmaktadır.

Tutukluluk süreleri çok çeşitlilik göstermektedir. Diyarbakır'daki çocuklar için sık sık iki ila üç aylık tutukluluk süreleri bildirilirken, Adana'da tutukluluk süreleri genel olarak altı ayı geçmektedir. Bundan çok daha kısa süre için tutuklu bulunan çocukların durumu dahi, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından AİHS'nin 5.3. maddesine aykırı bulunmuştur.³⁷

Çocukların tutuklu yargılandıkları vakaların çoğunda, çocuklar hâkim karşısında ifade verdikten sonra salıverilmektedirler. Ancak, avukatlar, hakimlerin, tutukluluk gerekçeleri ayrıntılı bir şekilde değerlendirmeden ya da tutuklu yargılanmaya alternatif tedbirleri ele almadan çocukların tutukluluk sürelerini uzattıklarını beyan etmektedirler. Diyarbakır'daki dizi vakada, çocukların tutuklu buldukları sırada, duruşmalara katılmak üzere mahkemeye nakledilmediklerini ifade etmişlerdir. Bu duruma gerekçe olarak, nakil araçlarında yeterli mazotun bulunmamasının sunulduğu da iddia edilmiştir. Bu gibi örnekler, mahkemelerin, çocukların tutuklu yargılanması için öne sürdükleri, duruşmaya katılmalarını sağlama gerekçesini daha da zayıflatmakta ve tutuklu yargılama kararlarının kendi başına bir cezalandırma yöntemi olarak kullanıldığı yolundaki iddiaları kuvvetlendirmektedir.

İŞKENCE VE DİĞER KÖTÜ MUAMELE

Özellikle kaygı yaratan durumlardan biri de çocukların, yetişkinler için kurulan Adana Kürkçüler Cezaevi'ne vardıkları sırada gördükleri işkence ve kötü muamele haberleridir. Bu cezaevinde tutulan çocuklardan, avukatlarından ve insan hakları savunucularından alınan bilgilere göre, çocuklar cezaevine getirildikleri sırada rutin olarak, özellikle de cezaevine girişleri sırasında kıyafetlerini çıkarma uygulamasına direnmeleri durumunda kötü muameleye maruz kalmaktadırlar.

Gelen haberlere göre, erkek çocuklar, Pozantı Çocuk Cezaevi'ne nakledilmeden önce, Adana merkezine daha yakın olduğu gerekçesiyle sıklıkla yetişkinler için olan Kürkçüler Cezaevi'nde tutulmaktadır. Çocuklar, Uluslararası Af Örgütü'ne, Pozantı Çocuk Cezaevi'ne nakledilmeden önce Kürkçüler Cezaevi'nde 10-15 gün süre tutulduklarını söylemişlerdir. Bu süre boyunca cezaevindeki diğer çocuklarla birlikte tutulmuşlardır. Adana'daki insan hakları savunucuları, Uluslararası Af Örgütü'ne yaptıkları açıklamalarda, bazı çocukların, Kürkçüler Cezaevi'nde o sırada cezaevinde başka çocuğun olmadığı durumlarda tecrit halinde gözaltında tutulduklarını belirtmişlerdir.

Yetişkinler için olan Kürkçüler Cezaevi'ndeki kötü muamele haberleri arasında, çocukların devamlı bir şekilde dövülmesi, tekmelenmesi ve yumruklanması da bulunmaktadır. Bazı haberlere göre, çocukların dövülmesi sırasında sopa ve başka aletler de kullanılmaktadır. O.S.'ninki gibi (bkz sf 14) kötü muamele iddiası olan bazı vakalarda ciddi yaralanmalar meydana gelmiştir. Ancak, bu ve diğer vakalarda, resmi bir şikayette bulunulmamış ve kötü muamele ile ilgili bir soruşturma başlatılmamıştır.

Fiziksel kötü muamele iddiaları, Adana'da çocukların tutulduğu diğer cezaevleri için de gündeme getirilmiştir. Ceyhan M-tipi Cezaevi'nde tutulan yedi çocuğun avukatları, 2010 yılı Ocak ayı içinde, yedi çocuğun coplularla dövüldüğünü ve daha sonra cezaevi görevlileri tarafından koğuşlarından çıkarıldıktan sonra gardiyanlar tarafından tekrar dövüldüklerini iddia etmektedirler. Çocuklardan birinin bir gardiyan tarafından koridor boyunca yerde sürüklendiği ve daha sonra yedisinin de coplularla dövüldüğü de iddia edilmiştir. İddialara göre, kötü

muamele sırasında gardiyanlar çocuklara küfretmiş ve tehdit etmişlerdir. Çocuklardan birinin tahta bir paspas sapı ile dövüldüğü, bunun sonucunda kafasından kan geldiği ve şuurunu kaybettiği de ifade edilmiştir. Avukatlar, yedi çocuğun hepsinin vücutlarında yaralar ve cop izleri olduğunu ve bu izlerin kötü muameleden üç gün sonra dahi görünür halde olduğunu söylemişlerdir. Avukatlar tarafından yapılan şikâyet başvurusu üzerine savcılık olaya dair bir inceleme başlatmıştır. 2010 yılı Nisan ayı itibariyle soruşturma devam etmekteydi.

Diyarbakır'da gösterilere katıldıkları iddiasıyla kovuşturmayla uğrayan çocukların çoğu, ayrı bir çocuk bölümü de olan Diyarbakır E-tipi cezaevine konmuşlardır. Bu cezaevinde de, gardiyanların çocukları tehdit ettikleri ve onlara hakaret ettikleri yolunda çok sayıda iddia dile getirilmiştir. Az sayıda vakada, çocuklar, cezaevinde gardiyanlar tarafından fiziksel olarak kötü muameleye maruz kaldıklarını da söylemişlerdir.

Hem Adana'da hem de Diyarbakır'da, duruşmalara katılmak için cezaevinden mahkemeye götürüldükleri ya da bir cezaevinden bir başkasına nakledildikleri sırada çocuklara kelepçe takıldığı bildirilmektedir. Bu uygulama, nakil sırasında kelepçe ya da benzeri aletlerin kullanılmasını yasaklayan Türkiye'nin Çocuk Koruma Kanunu'nun doğrudan ihlalidir. Bazı çocuklar, kelepçelerin çok sıkı bir şekilde takıldıklarını, bunun kendilerine acı verdiğini ve bileklerinde günlerce çıkmayacak şekilde iz bıraktığını söylemişlerdir.

YETİŞKİNLERLE BİRLİKTE TUTULAN ÇOCUKLAR

Az sayıdaki bazı vakalarda, çocukların tutukluluk dönemlerinde yetişkinlerle birlikte tutuldukları bildirilmektedir. Bu vakaların çoğunda, çocukların tutulması için uygun kurumların mevcut olmaması gerekçe olarak gösterilmektedir ve çocuklar daha sonrasında, çocuklar için düzenlenen cezaevlerine nakledilmektedirler. Uluslararası Af Örgütü, Batman'daki erkek çocukların ve Adana ile Diyarbakır'da bazen kız çocukların da, yetişkinlerle birlikte tutulduklarına dair haberler almıştır. Çocukların, cezaevinden mahkemeye nakledildikleri sırada duruşmalarını beklerken geçen saatler boyunca ve duruşma sonrasında cezaevine geri götürülmek için bekledikleri sırada da yetişkin tutuklularla birlikte tutuldukları sıklıkla bildirilmektedir.

TUTUKLULUK KOŞULLARI

Türkiye'de tutukluluk merkezlerini izleyecek bağımsız mekanizmaların mevcut olmaması, cezaevi koşullarının sivil toplum kuruluşları tarafından etkin bir şekilde izlenmesini engellemektedir. Diyarbakır Valiliği İl İnsan Hakları Araştırma ve İnceleme Komisyonu (İçişleri Bakanlığının bir parçası olan ancak sivil toplum örgütleriyle de işbirliği içinde çalışan) Diyarbakır E-Tipi Cezaevi'ne bir inceleme ziyareti gerçekleştirebilmiştir. Ancak, ziyaret habersiz bir şekilde yapılmamış, cezaevi yönetimiyle aylar süren müzakereler sonucunda gerçekleştirilebilmiştir. Cezaevi koşullarının ziyaretin hemen öncesinde iyileştirildiği iddia edilmiştir. Buna rağmen, raporda, cezaevindeki tutukluluk koşullarının son derece kötü olduğu yolunda bulgulara yer verilmiştir.³⁸ Türk Tabipler Birliği de, Diyarbakır E-Tipi Cezaevi'ne giriş izni elde edebilmiştir.³⁹ Buna ek olarak, çocukları temsil eden avukatlar da, müvekkilleriyle görüşmek için cezaevine girebilmiş ve gözaltı koşulları hakkında bilgi vermişlerdir. Uluslararası Af Örgütü tutuklu bulunan çocuklarla görüşmeler yapmıştır. Görüşülen çocukların tümü, cezaevi koşullarının hijyenik ve sağlıklı olmadığını, eğitim, sağlık hizmeti ve sosyal faaliyetlerin yetersiz olduğunu söylemişlerdir.

SAĞLIK

Hem çocuklar hem de Diyarbakır İl İnsan Hakları Araştırma ve İnceleme Komisyonu, E-Tipi cezaevinde tedaviye erişim imkânlarının ciddi şekilde kısıtlandığını belirtmiştir. Komisyon heyetinin görüştüğü çocuklar, cezaevi doktoru olmadığını ve bir doktorun en fazla hafta da bir kez görülebildiğini ve doktor muayenesi ardından tedavinin yapılmadığını söylemişlerdir.

Uluslararası Af Örgütü, cezaevinde tutulan çocuklarda, cezaevinde tutuluyor olmaları nedeniyle sıklıkla psikolojik sorunların baş göstermesinden ve tutukluluk süresince uygun psikolojik tedavi görememelerinden de kaygı duymaktadır (örn bkz B.S. vakası, sf 20).

Uluslararası Af Örgütü'nün Diyarbakır'da görüştüğü çocuklar da, tutuldukları E-Tipi cezaevinin kirli ve sağlıksız olduğunu söylemişlerdir. Çocuklar, kaldıkları cezaevi koşullarının temizliğinden çocukların sorumlu tutulmasından, yatak örtülerinin temizlenmemesinden ve bazı durumlarda, koğuştaki bulunan çocuklar için yeterli sayıda yatağın olmamasından şikâyetçi olmuşlardır. Diyarbakır'daki çocuklar, Uluslararası Af Örgütü'ne, kaldıkları E-Tipi cezaevinde, bulaşıklarını ve kıyafetlerini, sağlığa zararlı koşullarda yıkamak zorunda bırakıldıklarını ve tutuldukları yerlerin sıçan ve hamamböcekleriyle dolu olduğunu söylemişlerdir. Hem Adana hem de Diyarbakır'daki çocuklar, düzenli sıcak suyun olmamasından da şikâyet etmişlerdir. Diyarbakır'daki çocuklar, Uluslararası Af Örgütü'ne "siyasi" suçlardan tutuklu olan çocukların, adli suçlardan tutuklu çocuklara oranla sıcak suya erişimlerinin daha kısıtlı olduğunu söylemişlerdir. Hem Adana'da hem de Diyarbakır'da tutukluluk durumu sona ermiş çocuklar ve aileleri, cezaevi yetkililerinin çocukların ailelerinin getirdiği yıkanmış kıyafetleri almalarına izin vermediğini ve bu nedenle çocukların kirli kıyafetler giymek zorunda kaldıklarını söylemişlerdir.

EĞİTİM VE SOSYAL FAALİYETLER

Hem Adana'da hem de Diyarbakır'daki çocuklar, Uluslararası Af Örgütü'ne, tutuklu bulunduruldukları süre boyunca eğitim imkânından yoksun kaldıklarını söylemişlerdir. Birçok vakada, çocuklar Uluslararası Af Örgütü'ne, birkaç ay boyunca cezaevinde tutulmalarının, sonucunda bir eğitim yılı kaybettiklerini, çünkü kaçırıldıkları derslerin ardından okullarına dönmelerine izin verilmediğini söylemişlerdir. Çocuklara tanınan dinlenme ve sosyal faaliyet süresinin yetersiz olduğu bildirilmektedir. Raporlardan birinde, Diyarbakır E-Tipi cezaevinde spor faaliyetleri için ayrılan sürenin haftada iki saat olduğu, "siyasi" suçlardan dolayı tutuklu çocukların adli suçlardan dolayı tutuklu çocuklarla birlikte spor faaliyetlerine katılmalarına da izin verilmediği belirtilmektedir.⁴⁰

TAVSİYELER

Uluslararası Af Örgütü Türkiye yetkililerine şu çağrılarda bulunmaktadır:

Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin getirdiği yükümlülükler uyarınca çocukların haklarına saygı duyun ve bu hakları koruyun. Alınacak tüm tedbirlerin, çocuğun yararına olmasını garanti altına alın

Önleme

Barişçıl toplantı ve gösteri hakkını güvence altına almak için adımlar atın;

- Barişçıl toplantı ve gösteri hakkına getirilen meşru sınırlamalar dışında, gösterilerin yasaklanmaması gerektiği konusunda, yerel makamları yönlendirin;
- Yerel makamlar, gösterilerin yapılabilmesi ve şiddet olaylarına sahne olmadan sonuçlanması için aileler ve sivil toplum kuruluşlarıyla diyalog halinde olmalıdır.

Terörle mücadele mevzuatını değiştirin

Türkiye yasalarındaki terörizm tanımını uluslararası standart ve normlara uygun hale getirerek, özellikle de kanunilik ve yasal belirlilik ilkelerini yerine getirerek, terörle mücadele mevzuatı altında adil olmayan yargılamaların yapılmasını önleyin;

Bu amaca ulaşmak için ilk adım olarak:

- Kişilerin örgüt adına suç işledikleri ya da örgüte bilerek ve isteyerek yardım ettikleri gerekçesiyle "terör" örgütü üyesi olarak yargılanmalarına izin veren Türk Ceza Kanunu'nun 220/6 ve 220/7 maddelerini değiştirin;
- Terörle Mücadele Kanunu'nun 7/2 maddesini değiştirerek bir terör örgütüyle aynı siyasi amaçları benimsemek ile kullandığı şiddet yöntemi ve eylemleri ile bu örgütü desteklemek arasında bir ayırım yapılmasını garanti altına alın;
- Hakim ve savcılar, gösterilere katılanları yargılamakta kullanılan yasaların yorumlanması konusunda yönlendirin ve ifade ve toplanma özgürlüğü konusundaki uluslararası standartlara uygun hareket etmelerini sağlayın.

Devlet görevlileri tarafından işlenen insan hakları ihlallerini önlemek için önleyici mekanizmalar

- Polis karakolları ve sorgu odalarında kamera ve ses kayıt sistemlerinin kurulmasını ve işlemlerini sağlayın;
- İşkenceye Karşı Seçmeli Protokolü onaylayın ve gözaltı merkezlerine düzenli ve habersiz ziyaretler yapacak bağımsız bir izleme mekanizması oluşturarak protokolün uygulanmasını sağlayın;
- Devlet görevlileri tarafından işlendiği iddia edilen tüm kötü muamele vakalarına karşı etkin ve tarafsız soruşturmalar yürütün ve hak ihlali yaptığından şüphelenilen sanıkları adalet önüne çıkarın;

- Çocuklar aleyhinde yürütülen kovuşturmalarda görevli olan tüm devlet görevlilerinin, Çocuk Hakları Sözleşmesi ve çocukların korunması ile ilgili diğer uluslararası ve ulusal hukuki standartlar üzerine eğitim almalarını sağlayın.

Kolluk kuvvetleri ve gösteriler

Polisin ancak uluslararası insan hakları standartlarına uygun bir şekilde güç kullanmasını garanti altına alın;

- Kolluk kuvvetlerinin, güce ve silaha başvurmadan önce şiddet içermeyen diğer yollara başvurmalarını ve ancak diğer yollar etkisiz kaldığında orantılı güç ve silahın kullanılmasını sağlayın;
- Kolluk kuvvetlerinin, silahı, meşru müdafaa ya da başkalarını ölüm tehdidi ve ciddi yaralanma tehlikesine karşı korumak amacıyla, ancak daha az tehlikeli olan diğer yollar etkisiz kaldığında ve gereken en asgari düzeyde kullanmalarını garanti altına alın;
- Kolluk kuvvetlerinin aşırı güç kullanmak da dahil olmak üzere işkence ve diğer kötü muamele konusundaki mutlak yasağa saygı göstermelerini sağlayın;
- Göstericilerin işkence ve diğer kötü muameleyle maruz kaldığına dair iddialar üzerine derhal, etraflı, bağımsız ve tarafsız soruşturmalar başlatın.

Gözaltı

Çocuklar için, ancak son çare olarak, başka alternatif olmadığında ve mümkün olan en kısa süre için gözaltı uygulamasına başvurulmasını ve gözaltı biçiminin ve koşullarının çocuğun yaşının gerektirdiği ihtiyaçlara uygun olmasını sağlayın;

- Yasaları ihlal etmekle suçlanan çocukların rutin bir şekilde gözaltına alınmasını sona erdirmek için yasal mevzuatı, politikaları ve uygulamaları gözden geçirin;
- Çocukların, Emniyet Müdürlüğü Terörle Mücadele Şubeleri'nde gayri resmi bir şekilde gözaltına alınmaları ve sorgulanmaları uygulamasına son verin;
- Çocukların, yakalanmalarının ardından ve sorgulama sırasında derhal hukuki yardıma erişimlerini sağlayın.

Çocukların yetişkinler için olan gözaltı merkezlerinde tutulmalarını garanti altına alın;

- Gözaltı uygulamasının kaçınılmaz olduğu durumlarda, çocukların gözaltında tutulacağı özel merkezlerin mevcut olmasını garanti altına alın;
- Gözaltına alınan kişinin 18 yaşının altında olduğundan şüphelenilen durumlarda, bu kişilerin yetişkin olup olmadıkları belirlenene kadar, yetişkin tutuklulardan ayrı bir yerde tutulmasını sağlayın;
- Gecikmeden çocuğun ailesini, çocuğun gözaltına alındığı konusunda bilgilendirin ve ailenin çocukla iletişim kurmasına izin verin.

Yargılama Usulleri

Adil yargılanma konusundaki standartların uygulanmasını garanti altına alın;

Çocukların yetişkinlerle aynı usullere göre yargılanmalarını garanti altına alın;

- Çocuk Koruma Kanunu'nun gerektirdiği gibi Türkiye'nin tüm kentlerinde Çocuk Mahkemelerinin kurulmasını sağlayın;
- Tüm kentlerde Çocuk Mahkemeleri kuruluncaya kadar mevcut Çocuk Mahkemeleri'nin yetki alanını bölgesel hale getirin;
- Çocukların Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nde yargılanmalarını engellemek için terörle mücadele mevzuatında değişiklik yapın;
- Özel Yetkili Ağır Ceza Mahkemeleri'nde yargılanan çocukların yeniden yargılanmalarını sağlayın.

İfade alınması konusunda yasal koruma tedbirlerini uygulayın

- Çocukların ifadesinin her zaman savcı tarafından ve bir avukat ile sosyal hizmet görevlisinin bulunduğu bir ortamda alınmasını sağlayın;
- Savcılarının ve mahkemelerin, delillerin işkence, kötü muamele ya da baskı altında elde edildiği yönündeki tüm iddialara karşı soruşturma başlatmalarını sağlayın;
- İşkence veya diğer kötü muamele sonucu elde edilen tüm delillerin Ceza Muhakemeleri Kanunu'nun 148(1) maddesi uyarınca dava dışı bırakılmasını sağlayın.

Sosyal inceleme raporlarını kullanın

- Sosyal inceleme raporlarının 17 yaşına kadar (17 dahil olmak üzere) olan tüm çocuklar için hazırlanmasını sağlayın;
- Bu raporların mahkemelerde etkili bir şekilde kullanılmasını sağlamak için hakim ve savcılara rehberlik edin.

Tutukluluk

Çocukların ancak olağanüstü durumlarda tutuklu yargılanmalarını sağlayın;

- Mahkeme süresince tutuklu bulunan çocukların sayısını azaltacağınızı taahhüt edin;
- Bir çocuğun tutuklu kalmasına karar vermeden önce diğer tüm alternatiflerin değerlendirilmesini sağlayın;
- Tutuklu yargılanmanın kaçınılmaz olduğu durumlarda, tutukluluk halinin mümkün olan en kısa süre ile sınırlanmasını sağlamak için davaları hızlandırın.

Özgürlüğünden yoksun bırakılan her çocuğa insancıl biçimde ve insanın saygınlığı ve değerine uygun bir şekilde ve çocuğun yaşının gerektirdiği ihtiyaçlar göz önünde tutularak

davranılmasını sağlayın;

- Çocukların tüm durumlarda yetişkinlerden ayrı ve çocuklar için tasarlanmış merkezlerde tutulmalarını sağlayın;
- Tutukluluk merkezlerini teftiş edin ve hijyen standartlarının garanti edilmesini sağlayın;
- Tutuklu çocukların da, sağlık, eğitim ve sosyal-sportif faaliyetler konusunda akranlarıyla aynı haklara sahip olmalarını sağlayın;
- Çocukların nakli sırasında kelepçe kullanılması yasağının uygulanmasını sağlayın.

DİPNOTLAR

¹ Gösterilere katıldıkları iddiasıyla tutuklananların çoğunluğu çocuk olmasına rağmen, yetişkinler de kovuşturmaya uğramaktadır. Bu rapor, özel olarak, çocukların insan haklarının ihlaline odaklanmaktadır.

² 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu, (12 Nisan 1991 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanmıştır)

³ 2911 sayılı Toplantı ve Gösteri Yürüyüşleri Kanunu, (8 Ekim 1983 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanmıştır)

⁴ Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 91/3. maddesi toplu olarak işlenen suçlarda, delillerin toplanmasındaki güçlük veya şüpheli sayısının çokluğu nedeniyle; gözaltı süresinin dört güne kadar uzatılmasına izin vermektedir.

⁵ Terörle Mücadele Kanunu'nun 10.b maddesi, bu yasa uyarınca şüpheli görülen kişilerin müdafii ile görüşme hakkının, ilk yirmi dört saatlik süre içinde kısıtlanabilmesine izin vermektedir. Ancak bu süre içerisinde ifade alınamaz.

⁶ Adalet Bakanlığı'nın Şırnak Milletvekili Sevahir Bayındır'ın soru önermesine verdiği yazılı yanıt. 8 Aralık 2009. Cevabın tam metni şu adreste bulunabilir: <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/7/7-9281c.pdf>

⁷ Adalet Bakanlığı istatistikleri, 2006 yılında çocuklara karşı Terörle Mücadele Kanunu altında 298 kovuşturmanın başlatıldığını, bu rakamın 2007 yılında 438'e ve 2008 yılında 571'e ulaştığını ortaya koymaktadır. Aynı istatistikler, bu yasa altında kovuşturmaya uğrayan 15 yaş altı çocukların sayısının 2006 yılında altı, 2007 yılında yedi ve 2009 yılında 86 olduğunu da ortaya koymaktadır.

⁸ İnsan Hakları Derneği *2008 Yılı Kanunla İhtilafa Düşen Çocuklar Raporu*, 2009 Mayıs. Raporun tam metnine şu adresten ulaşılabilir: http://www.ihd.org.tr/index.php?option=com_content&view=article&id=1487:2008-yili-kanunla-ihtilafa-dusen-cocuklar-raporu&catid=34:el-raporlar&Itemid=90

⁹ Çocuklar İçin Adalet Girişimi, *Çocuklar Terör Suçu ile Yargılanamaz*, 2009 Mayıs. Rapora şu adresten ulaşılabilir. <http://www.ihop.org.tr/dosya/cocukadalet/opactr.pdf>

¹⁰ 18 Ağustos 2009 tarihinde, Cumhurbaşkanı Abdullah Gül, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, AB ile Müzakerelerden Sorumlu Bakan Egemen Bağış, Meclis İnsan Hakları Komisyonu Başkanı Zafer Üskül, İçişleri Bakanı Beşir Atalay ve Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'na mektuplar gönderilmiştir.

¹¹ Özel olarak, avukatlar, aktivistler ve Sivil Toplum Kuruluşlarının biraraya gelmesiyle oluşan, Çocuklar İçin Adalet Girişimi belirtilebilir. Bkz: www.cocuklaraadalet.com

¹² Komisyonun Sonuç Raporu'nun tam metnine şu adresten ulaşılabilir: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G09/459/13/PDF/G0945913.pdf?OpenElement>

¹³ Gösterinin yapıldığı sırada, Demokratik Toplum Partisi mecliste temsilcileri olan yasal bir partiydi. Parti 2009 yılı Aralık ayında kapatıldı. Lütfen bkz: *Türkiye: Anayasa Mahkemesi Demokratik Toplum Partisi'nin Kapatılmasına Karar Verdi* UAÖ İndeks: EUR 44/007/2009 şu adresten ulaşılabilir: <http://www.amnesty.org/en/library/info/EUR44/007/2009/en>

¹⁴ 17 Aralık 1979 tarihli Genel Kurul Kararı 34/169.

¹⁵ BM Kolluk Kuvvetlerinin Güç ve Ateşli Silah Kullanımı Temel İlkeleri, Birleşmiş Milletler Suçu Önleme

ve Suçlulara Muamele Üzerine Küba'nın başkenti Havana'da 27 Ağustos ile 7 Eylül 1990 tarihleri arasında yaptığı Sekizinci Kongresi'nde kabul edilmiştir.

¹⁶ BM Hukuk dışı, yargısız ya da keyfi infazlar Özel Raportörü'nün hazırladığı rapora bakınız. UN Doc A/61/311, 5 Eylül 2006, para. 35; ayrıca bkz: Nigel Rodley, *Uluslararası Hukukta Tutuklu ve Hükümlülere Muamele*, 3. baskı, 257-8. sayfalar.

¹⁷ Uluslararası Af Örgütü, basın açıklaması: *Türkiye: Göstericilerin hakları ve güvenliğine saygı gösterilsin*, 30 Nisan 2008, UAÖ İndeks: PRE01/132/2008

¹⁸ Uluslararası Af Örgütü, basın açıklaması: *Türkiye: Polisin gösterilere müdahalesi ardından bir ölü, çok sayıda yaralı*, 22 Ekim 2008, UAÖ İndeks: PRE01/254/2008.

¹⁹ 2860 sayılı Yardım Toplama Kanunu (23 Haziran 1983 tarihli *Resmi Gazete*'de yayımlanmıştır)

²⁰ 23 Nisan 2009, *Bianet, Hakkari'de Polisten Çocuğa Dipçik!*, şu adresten ulaşılabilir:
<http://www.bianet.org/bianet/insan-haklari/114042-hakkari-de-polisten-cocuga-dipcik>

²¹ Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Yerleşik Cezasızlık Kültürü Sona Ermeli*, UAÖ İndeks: EUR 44/008/2007

²² bkz *Zaman*, "3 polis, 14 yaşındaki Mahsun'un ölümünden dolayı yargılanmaya başladı" 14 Ocak 2010, şu adresten ulaşılabilir:
<http://www.zaman.com.tr/wap.do?method=getSondakikaDetay&haberno=940331&sirano=1&sayfa=>

²³ 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nun 31. maddesi

²⁴ Terörle Mücadele Kanunu'nun 10.b maddesi bu yasa uyarınca şüpheli görülen kişilerin müdafii ile görüşme hakkının, ilk yirmidört saatlik süre içinde kısıtlanabilmesine izin vermektedir. Ancak bu süre içerisinde ifade alınmaz.

²⁵ Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi 10. Genel Yorumu'nun 56-57. paragrafları, "ICCPR madde 14(3)(g) uyarınca ÇHS'ne göre çocuk suçlu olduğuna tanıklık etmeye, suçlu itiraf veya ikrarda bulunmaya zorlanamaz. Bu kural, öncelikle ve doğal olarak, suçu kabul veya itiraf ettirme amacıyla işkence, zalimce, insanlık dışı veya aşağılayıcı bir uygulamaya başvurulmasının çocuğun insan haklarının ağır biçimde ihlali sayıldığı ve kabul edilemez olduğu anlamına gelmektedir (ÇHS'nin 37(a) maddesi). Bu yolla elde edilmiş itiraf veya suçu kabul eden tanıklıklar kanıt sayılmaz (İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme Madde 15). Ancak çocuğu itiraf veya kendi aleyhine tanıklığa zorlayan veya yönlendiren daha az şiddetli bir çok yol vardır. 'Zorlanmak' fiziksel güç kullanımı veya diğer insan hakları ihlallerine sınırlanmamalı ve geniş bir yoruma tabi tutulmalıdır. Çocuğun yaşı, gelişimi, sorgulama süresi, anlama eksikliği, sonuçların bilinmemesi veya hapisten korku gibi bir dizi faktör asılsız suçlularına neden olabilir."

²⁶ Bkz örneğin: Uluslararası Af Örgütü, *Türkiye: Terörle Mücadele Kanunu'na getirilen değişiklik önerilerindeki yaygın, keyfi ve kısıtlayıcı noktalar üzerine bilgilendirme*, EUR 44/009/2006, 11 Haziran 2006

²⁷ Türkiye Ziyareti: *BM Terörle Mücadele Sırasında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi Özel Raportörü (16 - 23 Şubat 2006) A/HRC/4/26/Add.2*, 11 -18 ve 76. paragraflar. Şu adresten ulaşılabilir: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G06/149/42/PDF/G0614942.pdf?OpenElement>

²⁸ Bkz. Türkiye Ziyareti: *BM Terörle Mücadele Sırasında İnsan Haklarının Korunması ve Geliştirilmesi*

Özel Raportörü, 11-18. paragraflar

²⁹ Bu bağlamda, Terörle Mücadele Kanunu 7/2 maddesi üzerinden yürütülen kovuşturmalarda kişiye getirilen suçlama kişinin PKK yanlısı sloganlar attığı, ya da PKK lehine sloganlar atan bir grubun içinde olduğu yönündedir. Ancak, kovuşturmalar, örgütün siyasi amaçlarını destekleyen sloganlarla, örgütün şiddet içeren yöntem ve eylemlerini destekleyen sloganlar arasında ayırım yapmamaktadır.

³⁰ Hem *Roj TV* hem de *Fırat Haber AJansı* Türkiye makamları tarafından yasaklanmış ve yurt dışında faaliyet yürütmektedirler.

³¹ Çocuk Hakları Komitesi Sonuç Raporu, Türkiye, CRC/C/15/Add.152, 9 Temmuz 2001, şu adresten ulaşılabilir: <http://daccessddsny.un.org/doc/UNDOC/GEN/G01/432/64/PDF/G0143264.pdf?OpenElement>

³² *Güveç vs. Türkiye*. 70337/01. başvuru sayılı 20 Ocak 2008 kararı 123-4. paragraflar.

³³ Pekin Kanunları'nın 5.1. maddesi "Küçükler için ceza adaleti sisteminde daima çocuğun iyileştirilmesi ön plana alınmalıdır ve çocuk suçlulara gösterilecek tepki hem suçun hem de suçlunun içinde bulunduğu koşullarla orantılı olmalıdır." demektedir.

³⁴ Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi 10. Genel Yorumu'nun 80. paragrafı: Komite, birçok ülkede yargılanma öncesinde çocukların aylarca, hatta yıllarca tutuklu olarak tutulmaları sonucu yaşama isteğini yitirdiklerini kaygıyla belirtmektedir. Bu durum ÇHS madde 37(b)'nin ağır biçimde ihlalini oluşturur. Taraf Devletlerin, ÇHS madde 37(b)'ye göre, özgürlükten yoksun bırakma uygulamasına en son çare olarak başvurabilmelerini temin edecek etkin bir seçenekler paketi mevcut olmalıdır (bkz. Kısım IV Bölüm B). Bu alternatiflerin uygulanması, yargılama öncesi tutukluluk süresini kısaltmanın ötesinde, cezaya çarptırılan çocukların hapis süresini genişletmemeyi de gözeterek yapılandırılmalıdır. Buna ilaveten Taraf Devletler yargılama öncesi tutukluluğu azaltacak yasal ve başkaca uygun önlemler geliştirmelidir. Yargılama öncesi tutukluluğun bir cezalandırma olarak kullanılması, masumiyet karinesinin ihlalidir. Yasa, çocuğun yargılama öncesi tutukluluk halinin, özellikle mahkemeye çıkarılmasının temin edilmesi ve kendisine ya da başkalarına tehlike oluşturmaması için uygulanabileceğini açıkça saptamalıdır. Yargılama öncesi tutukluluk süresi yasayla sınırlanmalı ve örneğin aylık periyotlarla düzenli olarak gözden geçirilmelidir.

³⁵ Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi 10. Genel Yorumu'nun 80. paragrafı

³⁶ Çocuk Hakları Komitesi'nin Çocuk Hakları Sözleşmesi 10. Genel Yorumu'nun 82-89. paragrafları

³⁷ Bkz. 21768/02 başvuru sayılı Selçuk vs. Türkiye., 20817/04 başvuru sayılı Nart vs. Türkiye, *Güveç vs. Türkiye*. 70337/01. başvuru sayılı 20 Ocak 2008 kararının 109. paragrafında referans verilmiştir.

³⁸ Diyarbakır İnsan Hakları Komisyonu, *Diyarbakır E Tipi Cezaevinde Tutuklu Ve Hükümlü Bulunan Çocukların Maruz Kaldıkları Hak İhlallerini Yerinde Araştırma-İnceleme Raporu*, 2009 Nisan. Rapor diğer hususların yanı sıra, ihmal ve tıbbi yardıma erişim eksiklik gibi noktaları vurgulamıştır.

³⁹ Bkz. Türk Tabipler Birliği, *Çocukken Tutuklu ve Hükümlü Olmak, Tutuklu ve Hükümlü Çocuk Olmak*, şu adresten ulaşılabilir <http://www.ttb.org.tr/index.php/haberler/basinaciklamalari/1599-Diyarbakir>

⁴⁰ Bkz. Türk Tabipler Birliği, *Çocukken Tutuklu ve Hükümlü Olmak, Tutuklu ve Hükümlü Çocuk Olmak*, şu adresten ulaşılabilir <http://www.ttb.org.tr/index.php/haberler/basinaciklamalari/1599-Diyarbakir>

İSTER GÜNDEMDEKİ BİR ÇATIŞMADA İSTER DÜNYANIN UNUTULAN BİR KÖŞESİNDE OLSUN, **ULUSLARARASI AF ÖRGÜTÜ**, HERKES İÇİN ADALET VE ÖZGÜRLÜK TALEBİYLE KAMPANYA YÜRÜTÜR VE DAHA İYİ BİR DÜNYA YARATMAK İÇİN KAMUOYU DESTEĞİ SAĞLAMAYA ÇALIŞIR

SİZ NE YAPABİLİRSİNİZ?

Dünyanın her yanından aktivistler, insan haklarını hiçe sayan güçlere karşı direnmenin mümkün olduğunu gösterdiler. Siz de bu hareketin bir parçası olun. Korku ve nefret saçanlara karşı mücadele edin.

- Uluslararası Af Örgütü'ne katılın ve dünya çapında insan hakları ihlallerini önleme hareketinin bir parçası olun. Bir fark yaratmak için bize yardım edin.
- Uluslararası Af Örgütü'nü desteklemek için bağış yapın.

Hep birlikte sesimizi duyurabiliriz.

Uluslararası Af Örgütü'ne üyelik konusunda daha fazla bilgi almak istiyorum.

isim

adres

ülke

e-posta

Lütfen bu formu Uluslararası Af Örgütü Türkiye şubesine ulaştırın. Dünyanın her yanındaki Uluslararası Af Örgütü şubeleri için adresimiz: www.amnesty.org/en/worldwide-sites
Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi
Abdülhakhamid Cad. No: 30/5 Talimhane, Beyoğlu, İstanbul, TÜRKİYE

YARDIM ETMEK İSTİYORUM

www.amnesty.org.tr

ÇOCUK HAKLARI EVRENSELDİR **TÜRKİYE'DE ÇOCUKLARIN TERÖRLE MÜCADELE** **YASALARI ALTINDA ADİL OLMAYAN** **YARGILAMALARINA SON VERİN**

Türkiye'de, bazıları 12 yaşında olmak üzere, binlerce çocuk, hükümet tarafından terörizme destek amacıyla yapıldığı ileri sürülen gösterilere katıldıkları iddiasıyla terörle mücadele yasaları altında yargılanmaktadır. Gösteriler Kürtler ile ilgili konulara odaklanmakta ve çoğu zaman polis ile çatışmalara sahne olmaktadır. Gösteriler sonucu tutuklanan ve yargılananların büyük çoğunluğunu çocuklar oluşturmaktadır.

Bu rapor, tutuklama esnasında ve cezaevinde maruz kaldıkları kötü muameleye ilişkin çocuklarla yapılan görüşmelere dayanmaktadır. Aşırı güç kullanımı ve kötü muameleye ilişkin çok sayıda ifadeye rağmen, hiçbir polis görevlisi adalet önüne çıkarılmamıştır. Çocuklar, polis karakollarının Çocuk Şubelerinden ziyade, Terörle Mücadele Şubelerinin yetişkinler için olan gözaltı birimlerinde tutulmaktadır. Avukatları ve sosyal hizmet görevlileri bulunmaksızın resmi olmayan bir şekilde sorgulanmaktadır. Haklarında iddianame düzenlendikten sonra mahkeme sonuçlanıncaya kadar aylarca gözaltında tutulmaktadır. Yargılamalar çoğunlukla temelsiz kanıtlara ve çocuklardan baskı altında alınan ifadelere dayanmaktadır. Bazıları uzun yıllar olmak üzere, davaların çoğu hapis cezalarıyla sonuçlanmaktadır.

Türkiye yetkilileri uluslararası hukuk ve Türkiye yasaları gereğince çocukların tutuklama, gözaltı ve yargılama boyunca haklarını korumakla yükümlüdür. Ancak, bu haklar sistematik bir şekilde ihlal edilmektedir. Tutuklamalar ve yargılamalar halen devam etmektedir.

Amnesty International
International Secretariat
Peter Benenson House
1 Easton Street
London WC1X 0DW
United Kingdom

www.amnesty.org

İndeks: EUR 44/011/2010
Haziran 2010

AMNESTY
INTERNATIONAL

